

Pölyä ja pakerrusta

Työolot Kiinasta Suomeen kiveä toimittavissa yrityksissä

FinnWatch / Eeva Simola & Päivi Pöyhönen

2/2007

FinnWatch
2/2007

FinnWatch on kansalais- ja ay-järjestöjen vuonna 2002 perustaman verkoston tietotoimisto. Se tarkkailee suomalaisia ja tänne vahvasti sidoksissa olevia yrityksiä maailman takapihoilla. Silmäteriämme ovat ihmis- ja työelämän oikeudet, ympäristö ja sosiaalinen kehitys.

Yhteystietomme:
Kotkankatu 9, III kerros
00510 Helsinki
puh. (09) 2280 8350
gsm 044 5744 744
fax (09) 2280 8200
info@finnwatch.org
www.finnwatch.org

© FinnWatch
Aineiston käyttöä suositellaan, mutta lähde on mainittava. Raportti löytyy myös FinnWatchin verkkosivuilta pdf-muodossa.

Raportin julkaisupvm: 17.1.2008

Kirjoittajat: Eeva Simola, Päivi Pöyhönen
Avustaja: Anna Puustjärvi
Tuottaja: Eeva Simola
Taitto ja repro: Petri Kuokka / Aarnipaja Ky
Kansikuva: SwedWatch

FinnWatch saa varoja ulkoasiainministeriön kehityspoliittisen viestinnän tiedotustuen määrärahoista.

SISÄLTÖ

Esipuhe	5
Tiivistelmä	6
Näin selvitys tehtiin	7

SUOMI

1. Suurin osa katu- ja reunakivistä on peräisin Kiinasta	8
2. Suomalaisilta yrityksiltä kunnille	8

KIINA

1. Kiinan kivikauppa keskittyy Fujianin Xiameniin	9
2. Kivitehtaat	10
2.1 Fujianin maakunta (yritykset A–C)	10
2.2 Shandongissa viljellään maata ja työstetään kiveä (yritykset B, D, E)	11
3. Kestävän kivityöstön kysymyksiä	12
3.1 Lapsityövoima	12
3.2 Pakkotyö	12
3.3 Työterveys ja -turvallisuus	12
3.4 Silikoosin ennaltaehkäisy	13
3.5 Muu työsuojelu	16
3.6 Asuntolat ja ateriat	18
3.7 Työsuhteet ja -sopimukset	19
3.8 Työaika ja ylityö	19
3.9 Palkka	21
3.10 Vakuutukset	22
3.11 Ay-oikeudet	23
3.12 Ympäristökysymykset	24
4. Kivilouhimot: Kestävän louhinnan kysymyksiä	25
5. Kysymykset ja käytäntö	27

SUOMI

1. Kiven tuonti Suomeen nopeassa kasvussa	29
2. Julkiset hankinnat	29
2.1 Uusi laki mahdollistaa eettiset kriteerit	29
2.2 Esimerkkejä muualta: hankintaoppaita ja reiluja kuntia	30

Johtopäätökset	31
----------------------	----

Lähdeluettelo	32
---------------------	----

Liite: Tärinätauti	32
---------------------------------	----

Esipuhe

Kiinalaisten kivityömiesten kohtelusta Suomessa nousi kohu 2002. Kielitaidottomilla miehillä teetettiin töitä kauan neljänneksellä alan palkasta, palkat maksamatta, ennen kuin asiaan puututtiin.¹ Lopulta asiaa puitiin oikeudessa, ja hovioikeus tuomitsi menettelyn.

FinnWatch sai jo muutama vuosi sitten eräältä helsinkiläiseltä kaupunginvaltuutetulta yhteydenoton, jossa ehdotettiin kiinalaisen katukiven valmistusolojen selvittämistä. Myös virkamiehistössä on ollut halukkuutta tietää niistä enemmän. Helsinki ei ole kumminkaan ainoa suomalaiskaupunki, joka käyttää kiinalaista katu- ja reunakiveä. Suurin osa Suomen katukivestä tuodaan Kiinasta.²

Kuntien velvollisuus on hankkia mahdollisimman edullisesti. Keskustelu hankintojen eettisyydestä on vasta alkamassa. Onko eettistä ostaa halvin tuote, jos sen hinnan maksavat sen tekijät?

Lopulta FinnWatchille tuli tilaisuus lähteä selvittämään, millaisissa oloissa Helsinkiin ja Suomeen katukiviä valmistetaan. Hanketta lähtivät tukemaan Helsingin, Turun, Jyväskylän kaupungit sekä Rakennusliitto. FinnWatchin yhteistyökumppaneista SwedWatchia oli pyydetty ruotsalais kuntien puolesta selvittämään, toteutuvatko tuoreet vaatimukset kivitehtaissa. SOMO lähti selvittämään kestävästä kivenhankinnan työryhmän ohjeiston toimivuutta. DanWatch ja Norwatch kiinnostuivat aiheesta, kun yhteisiä kivenvaltuuttajia löytyi.

Yhteensattumien vuoksi selvitystyön tekivät lopulta SwedWatch ja SOMO hongkongilaisen kansainvälisen ay-liikkeen yhteystoimisto IHLO:n ja kiinalaisten tutkijoiden kanssa. Tulokset julkaistaankin neljässä pohjoismaassa ja Hollannissa yhtä aikaa.³

Raportilla FinnWatch pyrkii tuomaan Suomeen lisää tietoa näistä hankinnoista ja hankittavien tuotteiden valmistustavasta. Kun Suomessa kerrottiin kivialan työoloista Venäjällä, Venäjän-tuonti tyrehtyi. Moni siirtyi kotimaisen kiven käyttöön.

FinnWatch ei halua viedä keneltäkään hänen tarvitsemaansa työpaikkaa missään, vaan tuoda esille tietoa, joka toivottavasti johtaa ajatteluun, pohdintaan ja toimintaan. Siten voidaan edistää työn reilua teettämistä ja sosiaalista kehitystä – ja myös pitkällä tähtäimellä kestävää yritystoimintaa.

FinnWatch kiittää aktiivista kaupunginvaltuutettua selvitysaloitteesta. Kiitämme myös Helsingin kaupungin Rakennusvirastoa, Turun kaupungin viestinnän ryhmää ja Jyväskylän kaupungin yhdyskuntatointa ja Rakennusliittoa rahallisesta tuesta ja muita asiantuntijoita, joiden tiedot edistivät selvitystä. Kiitos suomalaisille kiviyrityksille Erikstonelle, Kiviexperteille, Lemminkäinen Betonituotteelle, Luonnonkivi Palinille, Pohjolan kivi- ja viherrakennukselle ja YIT Rakennukselle ratkaisevan tärkeistä kiinalaisyritysten yhteystiedoista ja muista tiedoista. Kiitos myös kiinalaisille kiviyrityksille ja näiden kivimiehille sekä selvitystyön puolestamme Kiinassa tehneille SwedWatchille, sekä SOMO:lle, IHLO:lle ja muille paikallisille tutkijoille.

1) TV1, MOT-ohjelma 28.10.2002

2) Helsingin Sanomat, 27.11.2007

3) Improving working conditions at Chinese suppliers of natural stone.

SwedWatch, SOMO ja IHLO. Julkaisupvm 17.1.2008. Ks. www.swedwatch.org tai www.somo.nl

Tiivistelmä: Pöly ja pakerrusta

Useilta aloilta, myös Kiinan luonnonkivialalta on kuultu työoloihin ja ympäristön tilaan liittyviä yleensä ikäviä uutisia. Suomalaiset julkiset hankkijat eivät vielä aseta kestävyyskriteereitä Kiinasta hankittaville katu- tai rakennuskiville. Kestävyys tarkoittaa sitä, että keskeiset työelämää, ympäristönsuojelua ja eettisyyttä koskevat normit toteutuvat kaikissa tuotantoketjun lenkeissä. Suomen kunnissa ja niiden päättäjäissä ja virkamiehistössä on kumminkin kiinnostusta asiaan, mutta virkamiehet kokevat, että heitä sitovat edullisuuden ”lait”. Kuntien jatkuva talousahdinko ei sekään kannusta lisäämään kriteereitä hinnan ja laadun lisäksi. Halvin ei välttämättä ole eettinen, eikä eettinen välttämättä kallis.

Monet eurooppalaiset kunnat myös Ruotsissa ja Hollannissa ovat jo ryhtyneet asettamaan kestävyyskriteereitä julkisille hankinnoille. Hollannissa kansalaisjärjestöt ja luonnonkiven maahantuojat perustivat työryhmän, joka laati alalle toimintaohjeet. Tämän raportin taustalla olevan yhteistyöryhmän jäsen ja FinnWatchin yhteistyökumppani hollantilainen SOMO on testannut ohjeita.⁴ Ruotsissa neljä kuntaa on lisännyt sosiaalisia normeja kivituoitteiden tilauksiin syksystä 2006.⁵ Heinäkuussa 2007 ne pyysivät SwedWatchia selvittämään puolestaan Kiinassa, miten vaatimukset toteutuvat. Järjestöt yhdistivät selvityshankkeensa.

Selvitystyön perusteella nousi esiin useita ongelmia:

- Vakavimmat ongelmat liittyvät työterveyteen ja -turvallisuuteen: onnettomuudet, Fujianissa kivi- ja kivipölykeuhkoon (silikoosi) sairastumisriski, pehdytyksen ja koulutuksen ja siksi tiedon puute, kuulo- ja hengityssuojainten puute, turvatoimien puute.
- Työehdot: Useat yritykset eivät käytä kirjallisia työ sopimuksia ja vaarallisimman louhintatyön tekee vuokratyövoima.
- Työaika: kun työtä tehdään, sitä tehdään useimmissa yrityksissä 7 päivää ja 56–77, jopa 84 tuntia viikossa.

4) Hollantilaisen kestävä luonnonkiven työryhmän luonnosteeman toimintaohjeen tematiikka ja normit vastaavat pitkälti ruotsalaisten kuntien vaatimuksia. SwedWatch ja SOMO toimivat myös toimivan seuranta- ja verifiointijärjestelmän perustamiseksi.

5) Vuonna 2006 Tukholma, Göteborg ja Malmö kirjasiivat kiventuottajille vaatimuksen, että ”toimittajan on voitava todistaa, että kivi on tuotettu työntekijöille turvallisissa ja terveissä työoloissa niiden kansainvälisten sopimusten hengessä jotka Ruotsi on hyväksynyt.” Örebron vaatimukset ovat samankaltaisia.

• Ylityö on yleistä, vaikka työ on fyysisesti hyvin raskasta. Eräs yritys pakottaa ylityöhön, mikä on vastoin ILO:n normeja (pakkotyö). Tällaisena voi melkein pitää myös sitä, että palkkaa voi joutua odottamaan useita kuukausia, kunnes palaa hiljaisella kaudella kotiin.

• Ylityökorvaus maksetaan vain arkisista ylityötunneista, ei sunnuntaista. Ylityökorvaukset eivät muutenkaan noudata niistä annettuja säännöksiä.

• Työtaturmavakuutuksia on vähän, lähinnä louhimoissa.

• Työntekijät joutuvat usein hankkimaan työvälineensä ja lain vastaisesti suojarusteensaakin omalla kustannuksellaan.

• Asuntoloissa on kylmää ja ahdasta, ikkunat rikki. Työnantajien tarjoama ruoka täyttää, muttei juuri ravitse.

• Loppuun käytettyjä louhoksia ei maisemoida. Kivijauhe- ja kivi- ja kivipölypitoista lietettä läjitetään saostusaltaista kasoihin tai tienlaitoihin, mistä se kuivuttuaan kulkeutuu ympäristöön tuulten mukana. Sivukiveä ja muuta kivi- ja kivijätettä käsitellään huolimattomasti.

Monet yritykset korostavat ulkomaisten ostajien ja kiinalaisen paikallis- ja aluehallinnon vastuuta. Jos Kiinan voimassa olevien lakien noudattamista valvottaisiin tiukemmin, kaikki selvityksen yritykset (A–D) Suomen osalta sekä kiveä Suomeen myyvät E, joutuisivat parantamaan työolojaan tai esittämään ehtoja (E). Selvitykseen osallistui kaikkiaan seitsemän kiinalaista yritystä, osa niistä parantajien joukossa.

Ostajien esittämiä vaatimuksia voi olla vaikea toteuttaa, jos ostajat ovat satunnaisia. Tähän saakka ostajien vaatimukset ovat harvoin ulottuneet louhimoihin tai alihankkijoille asti. Yleensä ne koskevat vain kivituoitteiden laatua ja mittoja. Useimmat yritykset käyttävät kumminkin vakituksia louhimoita ja alihankkijoita, joten vaatimusten esittäminen saataisi onnistua.

Ilman ostajien lisäämää painetta yritysten voi olla vaikea vaatia liikekumppaneiltaan tiettyjen työelämän normien noudattamista, koska se ei ole tavallista.

Muutosten seuranta vaikeuttaa se, etteivät yritykset pidä kirjaa työtunneista ja ylityöistä, onnettomuuksista, vammoista ja menetetyistä työpäivistä. Myös yritysten tapa valmistautua tutkijoiden käyntiin etukäteen ei välttämättä anna kuvaa todellisesta tilanteesta. Yllätyksikäynnit ja kivimiesten luotta-

mukselliset haastattelut ovat yhtä tärkeitä kuin seurantalähtöisten tekijöiden riippumattomuus.

Suomalaiset tilaajat esittävät toistaiseksi lähinnä laatuvaatimuksia ja tilaavat edullisinta kiveä. Niinpä FinnWatch pyrkii raportillaan ensisijaisesti kertomaan kivityön todellisesta hinnasta Kiinassa ja lisäämään tietoisuutta siihen liittyvistä kysymyksistä keskustelua herättääkseen. Tämä toivottavasti lisää orastavaa kiinnostusta ja mahdollisuuksia keskeisiin julkisiin hankintoihin. Tuloksillaan selvityksen tehnyt ryhmä pyrkii myös tukemaan maahantuojia ja kiventuottajia Kiinassa, jotta tarpeelliseksi havaitut kivimiesten työolojen ja ympäristönsuojelun normit paranevat.

Kivityö on ilman muuta raskasta ja pölyä myös Suomessa, mutta täällä yleensä valvotaan, että vaikutukset, eläkeasiat, työsuojelu ja sopimukset ovat kunnossa. Ympäristöluvut sisältävät ympäristönsuojelunormit. Sosiaaliturva on Suomen laajuinen.

Näin selvitys tehtiin

SwedWatchin, SOMO:n ja IHLO:n tutkijat vierailivat seitsemässä Kiinasta eri pohjoismaihin ja Hollantiin kiveä toimittavassa yrityksessä Fujianin ja Shandongin maakunnissa lokakuussa 2007. Viisi näistä yrityksistä myy kiveä Suomeen. Yrityksistä käytetään kirjaimia A, B, C, D ja E liikesalaisuuden säilyttämiseksi. Tutkijat vierailivat jokaisen toimittajan yhdessä tai useammassa jalostamossa. He pääsivät myös joihinkin louhimoihin. Haastatteluja tehtiin useimmiten johdon, mutta myös työntekijöiden keskuudessa. Vain kiventuottaja B ei antanut lupaa valokuvaamiseen.

Kenttävierailun aikana kävi selväksi, että joitakin työolotietoja on tarkistettava ja on jatkettava keskusteluja työntekijöiden kanssa. Yrityksiin lähetettiin uudelleen paikallisia yhteistyökumppaneita tekemään luottamuksellisia haastatteluja. Turvallisuussyistä heidän nimiään ei julkaista. Haastateltujen työntekijöiden nimiä ei myöskään mainita, koska halutaan välttää heihin kohdistuvien rankaisutoimien mahdollisuus.

Tiedot antaneen erään suomalaisyrityksen Beijingissä sijaitsevalla kiinalaisella alihankkijalla ei vierailtu, koska se ei vstannut yhteydenottoihin.

Jotta työntekijöiden kanssa voitiin keskustella vapaasti, paikalliset yhteistyökumppanit esiintyivät Shandongissa työnhakijoina. Fujianissa haastatteluja tehtiin työpaikkojen, neljän kiviveistämön, ulkopuolella. Selvitykseen haastateltiin myös louhimo-

den ja alihankkijoiden työntekijöitä. Jokaista kiventuottajaa kohti haastateltiin 5–10 työntekijää. Viitauksia kiinalaisen työolainsäädännön tai kansainvälisten normien rikkomuksiin ei tule nähdä lopullisina johtopäätöksinä selvityksen pilottiluonteen vuoksi.

Kenttätutkimuksen taustaksi FinnWatch, SwedWatch, SOMO ja IHLO keräsivät tietoja yrityksiltä, asiantuntijoilta, viranomaisilta ja muista eri lähteistä. FinnWatch oli selvitystä varten muun muassa yhteydessä 16 suomalaiseen kiinalaisen katukiven myyjään. Näistä kuusi antoi kiinalaisten alihankkijoidensa yhteystiedot ja kahdeksan suomalaisten alihankkijoidensa yhteystiedot. Useimmat kiinalaisen katukiven myyjät Suomessa hankkivat kivensä muilta suomalaisfirmoilta.

Kiinalaisten alihankkijoiden yhteystietoja antaneilla yrityksillä on ollut mahdollisuus kommentoida selvitystä ennen sen julkaisemista. Yksi yritys mietti, mihin toimiin raportin pohjalta pitäisi ryhtyä. Toinen muistutti, että alan työoloista löytyy yhtäläisyyksiäkin.

Jotta kiinalaiset kiviyritykset pysyvät tunnistamattomina, yksityiskohtaisia yritystietoja ja tarkkaa sijaintia ei ole otettu selvitykseen. Lukija näkee kumminkin kiventuottajien asiakkaat, jotta tuotantoketju avautuisi ja yksittäisten yritysten muutosponnistelujen seuranta mahdollistuisi.

Selvitystyön tekijät haluavat korostaa, että useimmat ostajat käyttävät monia eri kiviyrityksiä Kiinassa. Tarkoitus ei ole erotella raporttiin sisältyviä yrityksiä muista, sillä havaitsemamme ongelmat ilmeisesti löytyisivät muiltakin kivitehtailta. Mikään Kiinan kivialan yleisesitys tämä selvitys ei silti pyri olemaan.

SUOMI

1. SUURIN OSA KATU- JA REUNAKIVISTÄ ON PERÄISIN KIINASTA

FinnWatch selvitti kiinalaisen katukiven käyttöä Suomessa jo vuonna 2006 julkaisemassaan Ostoksilla verovaroin -raportissa. Raportissa⁶ kerrotaan, että Helsinkiin on hankittu kiinalaista alkuperää olevia katukiviä muun muassa Mannerheimintien Simonaukiolle ja Sokoksen edustalle, Ruoholahden rantaan, Asema-aukiolle ja Elielinaukiolle. Kivet, lähinnä laatat, ovat toimittaneet Interrock Oy ja Asbegran Oy (nyk. Emustrade Oy). Muita kiinalaisen kiven suuria toimittajia Helsinkiin ovat Lemminkäinen, Rakennustaito Hirvonen ja Suomen Graniittikeskus.

Ylivoimaisesti suurin osa, vuonna 2006 noin 20 kilometriä, katujen reunakivestä Helsinkiin tuli Kiinasta. Rakennusvirasto ei ole toistaiseksi asettanut kiven hankinnalle työntekijöiden oikeuksia, terveyttä ja turvallisuutta koskevia vaatimuksia. Vaikka Tampereen kaupunki ei ollut käyttänyt vielä merkittävästi kiinalaista kiveä, sen määrän arveltiin kasvavan tulevaisuudessa. Muun muassa Oulun kaupunki käytti kiinalaista alkuperää olevaa kiveä runsaasti rakennuskohteissaan.

FinnWatchin vuoden 2006 raportissa haastatellut kaksi kiinalaista kiveä maahantuovan suomalaisyrityksen toimitusjohtajaa tunsivat alihankkijajalostamoidensa työolot kohtalaisen hyvin, sillä he olivat itse vierailleet niissä. Toinen kertoi, että ja-

6) Pöyhönen, P. (2006) Ostoksilla verovaroin – Julkiset hankinnat kehityksistä ja niiden eettisyys. FinnWatch, 2/2006. s. 10

lostamot ovat moderneja eivätkä ainakaan käyttäneet lapsityövoimaa. Toinen taas sanoi, että reuna-kivi tehdään ulkona eikä se aiheuta suurempaa pölykehkoriskiä. Hän toi kuitenkin ilmi, että olisi erittäin vaikeaa kysyä kiinalaisten jalostamoiden johdolta työ- ja ay-oikeuksista.

2. SUOMALAISILTA YRITYKSILTÄ KUNNILLE

Suomen luonnonkiviteollisuudessa toimii tällä hetkellä noin 200 yritystä, joista osa tuo maahan kiinalaista katukiveä. FinnWatch selvitti maahantuontirytyksiä kysymällä eri kaupungeilta, mitkä yritykset ovat osallistuneet näiden tarjouskilpailuihin tai toimittaneet kiinalaista katukiveä. FinnWatchin tietoon tulleet yritykset on kuvattu alla olevassa taulukossa. 16 yrityksen lista sisältää suurimman osan kiinalaisen katukiven suomalaisista maahantuojista. Kyselyissä kävi ilmi, että ainakin kuusi 16:sta kiinalaista kiveä myyvistä yrityksistä ostaa sitä muilta suomalaisyrityksiltä, ei Kiinasta.

Suurin osa kiinalaisen katukiven suomalaisista maahantuojista suhtautui myönteisesti FinnWatchin kyselyyn ja kertoi kiinalaisten (tai suomalaisten) alihankkijoidensa yhteystiedot. Vain neljä yritystä kieltäytyi antamasta niitä. Osa niistä vetosi liikesalaisuuteen, osan mielestä kysely ei tule vaikuttamaan julkisten hankintojen kriteereihin, eivätkä ne nähneet tarvetta selvitykseen. Yksi kieltäytyi luovuttamasta tietoja, koska sen kiinalainen alihankkija vastusti ajatusta. Kaikki suomalaisten alihankkijoiden välityksellä kiinalaista kiveä myyvät yritykset antoivat suomalaisten alihankkijoidensa yhteystiedot.

FinnWatchin selvityksen mukaan suomalaiset kiviyritykset tuovat kiinalaista katukiveä sekä Fujianin että Shandongin maakunnista. FinnWatchin saamista kiinalaisista alihankkijoista tai kiven välittäjistä neljä sijaitsi Fujianissa, yksi Shandongissa ja yksi Beijingissä. Joillakin suomalaisyrityksillä oli toimittaja sekä Fujianissa että Shandongissa. Esimerkiksi Erikstone Oy:n maahantuomat katukivet tulevat Shandongista ja muut kivet Fujianista.

KIINA

1. KIINAN KIVIKAUPPA KESKITTYY FUJIANIN XIAMENIIN

Kiinassa tuotetaan eniten kiveä maailmassa, vuonna 2005 noin 22 miljoonaa tonnia raakakiveä. Parinkymmenen viime vuoden aikana kiventuotanto on kasvanut noin viidenneksen joka vuosi.⁸

Kiviteollisuuden vuotuinen liikevaihto on noin 10 miljardia euroa, eli noin 0,5 prosenttia Kiinan BKT:stä. Ala työllistää 2–3 miljoonaa kiinalaista.⁹ Kiinan kivialalla toimii noin 50 000 yritystä, useimmat niistä etenkin Fujianin ja Shandongin maakunnissa, mutta myös Guangdongissa.¹⁰

Kiinan tullin mukaan vuonna 2006 kiveä vietiin lähes 15 miljoonaa tonnia, ja viennin arvo oli lähes kolme miljardia dollaria.¹¹ Kiina vie luonnonkiveä ainakin 126 maahan.¹² Noin kolmannes kivistä päätyy Eurooppaan.

Tuotantomenetelmät vaihtelevat. Osassa tehtaista on suuria täysin koneellistettuja halleja, joissa on uusimmat koneet ja laitteet ja joiden laatu- ja ympäristöjärjestelmillä on ISO 9001- ja 14001-sertifikaatit. Osa on pieniä ulkosalla toimivia kiviveistämiä, joissa käytetään vanhoina ostettuja laitteita, ja työstössä on siirrettävä käsin joko laatta-aihoita tai sahanteriä.

Toimitusjärjestelytkin vaihtelevat. Osa suurista yrityksistä on investoinut muutamiin louhimoihin.¹³ Ne jalostavat raakablokit lopputuotteiksi omissa tehtaissaan ja vievät ne itse maasta. Yleensä nämäkin yritykset ostavat raakakiveä myös muista louhimista, erityisesti jos ne myyvät useasta eri kivilajista tehtyjä tuotteita. Saman louhimon kiveä voi käyttää kolme neljäkin yritystä.

8) Stone Report. New countries – new markets.

Artikkeli, www.stonereport.com, 21.9.2006

9) Luvut ovat peräisin yritys B:n käyntimme aikana pitämästä esityksestä.

10) Stone Report. Stone in China – A look at the current situation. Artikkeli, www.stonereport.com, 23.5.2005

11) Kiinalainen sivu ”Stone traders in Greater China”, http://www.cnhaw.com/news/news/_show.asp?n_Nid=6347, joulukuu 2007.

12) Stone Report. Import and export of natural stone in China. Artikkeli, www.stonereport.com, 23.5.2005

13) Luonnonvarojen katsotaan kuuluvan valtiolle. Vieraillemme yritykset ovat oik. saaneet viranomaisilta kivenottoluvan allekirjoitettuaan sopimuksen. Ne myönnetään yleensä 10–50 vuodeksi. Yleisempää on, että louhimolla on lupa ja pitkäaikainen toimitussuhde kiviyrityksiin.

Useat maastaviejät alihankkivat osan tuotannostaan muilta yrityksiltä tai ovat ulkoistaneet tiettyjä tuotantovaiheita. Esimerkiksi Shandongin länsiosassa jotkut yritykset teettävät raakablokkien leikkauksen raakalaatoiksi pienillä perheyriyksillä. Eräät suuret tuottajat ostavat lopputuotteita muilta ja vievät niitä. Suurilla kiviyrityksillä voi olla miljoonien eurojen liikevaihto, mutta ne harvoin työllistävät suoraan yli tuhatta työntekijää.

Pienillä veistämöillä ei ole omia louhoksia ja ne saattavat ostaa työstääkseen puolivalmiita laatta-aihoita Fujianin maakunnasta Quanzhoun kivimarkkinoilta. Useimmilla markkinoilla myyville yrityksillä on omat veistämönsä, ja ne ulkoistavat osan tuotannostaan. Joillakin on osuuksia yhdestä tai useammasta louhoksesta, joiden blokkeja voi tilata markkinoiden kautta.

Monien louhosten lähistöllä on kivialan keskittymiä veistämöineen ja perheyriyksineen, joista jotkut voivat olla niin pieniä, että käytössä on vain yksi työstökone. Käsin tapahtuva työstö kuten reunakivien valmistus blokeista tapahtuu käsin yhden miehen yrityksissä.

Luonnonkivituotteiden jakeluketju on siis hyvin monimutkainen. Laadun osalta vientituotantoa valvotaan usein pitkien ketjua. Ulkomaiset asiakkaat ja maahantuojat käyvät Kiinassa myös alihankkijoiden luona laaduntarkastusta varten ennen pakkausta. Useat yritykset käyttävät laadun varmistaakseen vain vakituisia alihankkijoita. Periaatteessa viejä tuntee koko toimitusketjun tai se on helppo tarkastaa ainakin mekaanisesta työstöstä eteenpäin.

Ehdottomasti suurin osa Eurooppaan tuotavasta kivistä tulee myyntiyritysten ja agentuurien kautta. Ne ostavat monilta eri tuottajilta.

Kiinassa luonnonkivituotteilla on kaksi myyntikanavaa. Yksittäiset yritykset ovat perustaneet myyntiverkostoja useisiin eri paikkoihin. Toinen väylä ovat erityiset kaupunkien kupeeseen perustetut kivimarkkinat, joissa satojen yritysten myyntikonttorit on kerätty saman katon alle. Kiinalaisen kiviteollisuuden tukipilari on maan oma kasvava rakennusteollisuus. Luonnonkiven kulutus tällä sektorilla tulee ylittämään 300 miljoonaa neliometriä.¹⁴

Kiina vei luonnonkiveä ainakin 126 maahan.¹⁵ Kiinan kivialan nopeata kasvua on vauhdittanut Kiinan liittyminen Maailman kauppajärjestöön WTO:hon vuonna 2001. Se on lisännyt muun muassa luonnonkiven kauppaa sekä kivityöstökoneiden ja -teknologian maahantuontia.

Kiinan kiviteollisuutta varjostavat työolojen ja -turvallisuuden ongelmat. Esimerkiksi kuulo-, hengitys- ja silmäsuojainten käyttö ei ole tavallista, ja ulkotöissä ja käsinhakkuussa syntyy keuhkosairauksia aiheuttavaa kiviä. Lisäksi kivityöntekijöiden palkat ovat alhaiset.

14) Stone Report. Stone in China – A look at the current situation. Artikkeli, www.stonereport.com, 23.5.2005

15) Stone Report. Import and export of natural stone in China. Artikkeli, www.stonereport.com, 23.5.2005

Taulukko 1. Kiinalaista kiveä myyviä suomalaisyrityksiä.			
Yritys	Liikevaihto, euroa	Mille kaupungille kiveä Kiinasta on tarjottu	Keneltä yritys ostaa kiveä
Rudus Betonituote Oy (ent. Abetoni Oy)	42 521 000 (2006/12)	Lahti	Ostaa suomalaiselta yritykseltä
Askolan Granit Oy/Heikkilä A Granit Oy	2 297 000 (2006/3)	Lahti, Oulu, Tampere, Vaasa	Ei antanut yhteystietoja
Emustrade Oy (ent. Asbegran Oy)	1 000 000 (2006/12)	Helsinki, Jyväskylä, Vaasa, toiset kiviyritykset	Ei antanut yhteystietoja
Erikstone Oy	1 200 000 (2007/12)	Tiehallinto, toiset kiviyritykset	Antoi yhteystiedot
H&P Infra Oy	15 528 000 (2006/12)	Espoo, Lahti	Ostaa suomalaiselta Erikstone Oy:ltä
IKJ Rakennus Oy (ent. Iittalan Kivijaloste Oy)	2 876 000 (2002/12)	Oulu	Ostaa suomalaiselta Erikstone Oy:ltä
Interrock Oy	4 811 000 (2006/12)	Helsinki, Tampere	Ei antanut yhteystietoja
Kivixpertit Oy	2 794 000 (2005/12)	Espoo, Helsinki, Kuopio, Vaasa	Antoi yhteystiedot
Kivilinja Yhtiöt Oy	4 133 000 (2006/12)	Espoo, Helsinki, Kuopio, Lahti	Ostaa suomalaiselta yritykseltä
Lemminkäinen Betonituote Oy	31 510 000 (2006/12)	Kuopio, Lahti, Oulu, Tampere, Vaasa	Antoi yhteystiedot
Luonnonkivi Palin Oy	1 059 000 (2006/12)	Lahti, Jyväskylä, Kuopio, Vaasa	Antoi yhteystiedot
Pohjolan kivi- ja viherrakennus Oy	585 000 (2007/04)	Oulu	Antoi yhteystiedot
Rakennustaito Hirvonen Oy	4 836 000 (2006/3)	Helsinki	Ostaa suomalaiselta Kivilinja Yhtiöt Oy:ltä
Suomen Graniittikeskus Oy	2 606 000 (2006/12)	Helsinki	Ostaa suomalaiselta yritykseltä
Suomen Maisemarakentaja Oy	2 312 000 (2006/11)	Lahti, Oulu, Vaasa	Ei antanut yhteystietoja
YIT Rakennus Oy	1 028 960 000 (2006/12)	Tiehallinto, Espoo, Helsinki	Antoi yhteystiedot

2. KIVITEHTAAT

2.1 Fujianin maakunta (yritykset A–C)

Kolme neljäsosaa Kiinassa tuotetusta luonnonkivestä on peräisin Fujianin maakunnasta. Se sijaitsee Taiwanin korkeudella, Formosansalmen itälaidalla. Lähes kolme neljänestä kaikesta Kiinasta ulkomaille toimitettavasta luonnonkivestä lähtee fujianilaisen Xiamenin sataman kautta.¹⁶ Useilla vientiyrityksillä onkin toimisto Xiamenissa. Alan tärkein kauppa- paikka ja puolijalostettujen kivituohteiden suuri tuku sijaitsevat Quanzhousssa, 70 kilometriä Xiamenista pohjoiseen. Quanzhousta ulkomaille vietävän kiven arvo on yli miljardi dollaria.¹⁷

Fujianista louhitaan useita eri graniittilaatuja, joista useimpia kuvataan koodeilla kuten esimerkiksi G603. Muita graniittilaatuja kuvataan Chinese Inada tai China Green -tyyppisillä nimillä.

Etenkin Xiamenin ympäristössä ja Quanzhous- sa luonnonkiviteollisuudella on keskeinen merkitys paikallistaloudelle. Näiden tienoille on syntynyt kaikenkokoisista yrityksistä koostuvia ryppäitä, jotka vetävät puoleensa runsaasti siirtotyöläisiä köyhemmistä maakunnista. Heitä onkin yli puolet useiden tehtaiden työvoimasta. Muualla Fujianissa maatalous ja muu tuotanto ovat tärkeämpiä toimeentulo- lähteitä.

Noin kolmannes Xiamenin yrityksistä kuuluu kiviteollisuuden yritysten etujärjestöön eli ns. kivikamariin. Se tukee kiviteollisuutta, tiedottaa alasta ja ajaa yhteisiä kaupallisia etuja.¹⁸

YRITYS A: KIVEÄ SUOMEEN JA SUOMESTA

Yritys A on ulkomaisen yhtiön tytäryritys. Suurin osa myyntitulosta saadaan kivikaupasta, mutta yritys toimii myös muiden tuotteiden myyntiagenttina.

Yhtiöllä on Xiamenin lähellä yksi kivitehdas, jossa työskentelee noin

350 henkilöä. Tehdas tuottaa laatta-aihioiden, laattojen, katukivien ja pylväiden perusvalikoimaa. Rakenteilla on toinen yksikkö suurten tilausten ja muiden työstötekniikoiden tarpeeseen. A:lla on noin 15 vakituista alihankkijaa.

Suomen ja monien eri maiden lisäksi kiviraaka- ainetta saadaan eri puolilta Kiinaa kuten Fujianista, Shanxista, Quanzhousta ja Yunnanista. Pieniin tilauksiin kivi ostetaan Quanzhousta. Raaka-aineen hinta on noin puolet myyntihinnasta, työvoimakustannukset ovat vajaa neljännes, ja loput ovat yleiskuluja, laiteinvestointeja ja voittoja.

Suurin osa tuotannosta menee Japaniin, Koreaan, Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin.

A:n suomalainen asiakas on Kiviexpert Oy. Kaikki sille tuotettavat reunakivet, laatat ja katukivet valmistetaan A:n omassa tehtaassa eikä alihankkijoilla, A:n johto kertoo. Asiakkaat Suomessa, Norjassa ja Tanskassa ostavat noin 10 prosenttia A:n myynnistä.

YRITYS B: MYY SUORAAN SUOMEEN

B sekä tuottaa kivijalosteita että myy niitä. B:llä on toimisto ja kaksi omaa tehdasta Fujianin maakunnassa. Eri puolilla Kiinaa sillä on lisäksi ainakin viisi omaa tai osittain omistettua tehdasta sekä vähintään 50 vakituista alihankkijaa. Toinen sen omista tehtaista, B2, sijaitsee Xiamenista pohjoiseen. Sitä on selvitetty tätä raporttia varten. Myös B:n yhteisyritystä B1 on tutkittu. Se sijaitsee Xiamenista etelään.

B1 on valmistunut vasta kolme vuotta sitten ja tuottaa kivilaattoja ja katukiviä. Yrityksessä työskentelee noin 100 työntekijää, enimmäkseen siirtotyöläisiä. Suuriin tilauksiin B1 ostaa puolivalmiita tai valmiita tuotteita toisilta tuottajilta, mikä on melko yleistä etenkin korkeasesongin aikaan touko-syyskuussa.

B omistaa B2:n kokonaan. Tytäryritys B2 tuottaa laattoja ja katukiviä sekä rakennusmateriaaleja. Sillä on 150–200 työntekijää. Jokaisella työvaiheella on ulkoistettu työnjohtaja, joka palkkaa työntekijänsä. B2 on toiminut nykyisellä paikallaan 2001 alkaen. Toisin kuin monet muut tehtaas alueella, B2 toimii koko vuoden tasaista tahtia. B2 käyttää 30–50 alihankkijaa. Johdon mukaan alihankinta tulee kalliimmaksi kuin omien tehtaiden tuotanto, mutta tehtaita halutaan perustaa vain pysyvien asiakkaiden tilausten varaan.

Yksi B2:n alihankkijoista, B2S, sisältyy myös selvitykseen. Yritys sijaitsee Jinjiangissa.

B2S on suurin piirtein samankokoinen kuin B2 ja tuottaa lähinnä ulkotuotteita. Se myy tuotteensa muille yrityksille eikä vie itse. Suurin osa tuotannosta menee B2:lle, joka vastaa tämän alihankkijansa laadunvalvonnasta. Yritysten johdot toimivat läheisessä yhteistyössä.

B1 ja B2 jalostavat vain graniittia, jota saadaan lähitöillä sijaitsevasta vuoresta. Kun tehtaas sijaitsevat louhosten lähellä, raaka-ainekustannukset ovat alle puolet tuotantokustannuksista. Tuotannon työvoimakustannukset ovat vain 5–10 prosenttia.

Yritys B:n kivituohteita välittävät Suomeen Luonnonkivi Palin ja YIT Rakennus. B vie useisiin maihin, ja pohjoismaita enemmän se vie Hollantiin, Ranskaan, Saksaan ja Britanniaan. Ruotsiin Nordic Granitille myydään myös vähän. B otti laatujärjestelmän käyttöön 1990-luvulla, ja sillä on ISO9001-sertifikaatti.

YRITYS C: VÄHÄN KIVI- JA VIHERRAKENNUSKIVEÄ SUOMEEN

Yritys C on paikallisten omistajien ja ulkomaisten liikekumppanien yhteisyritys, joka sijaitsee Xiamenin pohjoispuolella. Se aloitti toimintansa perheyrittäjienä, mutta pian vakioasiakkaat alkoivat sijoittaa siihen rahaa. Yritys tuottaa lähinnä rakennuskiveä, mutta myös keittiön työtasoja. Tuotanto on tasaita läpi vuoden, vain huhti-toukokuussa on hiljaisempaa, kun Japanissa on lomakausi. Tehtaassa työskentelee 130 henkilöä, toimistossa kahdeksan.

Työtä ulkoistetaan harvoin, koska johto hyväksyy mieluummin vain tilauksia, jotka pystytään itse toimittamaan. Tehtaalla on käyttöluupa louhokseen, joka sijaitsee parin tunnin ajomatkan päässä. Lisäksi kiveä ostetaan Quanzhoun kivitorilta. Yritys käyttää eri graniittilaatuja.

Vuosina 2006–2007 Pohjolan kivi- ja viherrakennus tilasi katukiviä C:ltä. C:n mukaan tilaus koostui katukivistä, jotka louhittiin tilapäistyövoimaa käyttäen, sekä koristekivistä ja keittiötasoista, jotka tuotettiin tehtaassa.

Yritys vie Japaniin, Saksaan, Italiaan ja Sveitsiin ja joihinkin Lähi-idän maihin. Kotimainen myynti on kasvussa. Euroopan-asiakkaista Saksa on suurin ja Suomi pienin.

C:llä ei ole sertifioitua laatujärjestelmää, mutta se pystyy täyttämään japanilaisten asiakkaiden korkeat laatuvaatimukset. Jos tilaus käsittää enemmän kuin 1 000 m², japanilaisasiakkaat tekevät yleensä tehdaskäynnin laadun varmistukseksi.

2.2 Shandongissa viljellään maata ja työstetään kiveä

SHANDONGIN LÄNSIOSA

Yritys B toimii myös Shandongin maakunnan länsiosassa. Se on melko köyhää maanviljelysseutua, jolla on myös vähän tekstiili- ja huonekalutehtaita, jotka toimittavat tavaraa monikansallisille yhtiöille. Nämä teettävät työolotarkastuksia ja työelämän normit ovatkin yleisesti ottaen paremmat kuin niitä pienemmissä luonnonkiven veistämöissä Shandongissa.

Länsiosasta louhitaan sinistä kalkkikiveä, joka on graniittia pehmeämpää mutta myös tiheämpää, ja siinä on vähän jos lainkaan kvartseja. Sitä viedään jalkakäytäväkäyttöön, ja laivaus tapahtuu Quingdaon kautta.

Kalkkikivikukkuloilla on satoja pieniä kivitehtaita ja veistämöitä louhosten lähellä. Tehdassaleja ei juuri ole, ja pienten puoliavointen verstaiden rivit reunustavat keskellä sijaitsevia avoimia varastoalueita.

Monissa verstaissa työ tehdään ulkosalla, ja yrittäjäperheet asuvat työn äärellä. Alueella sataa harvoin ja kesät voivat olla tukahduttavan kuumia.

Louhokset ja jalostamot ovat maaseudulla. Useat työläiset ovat myös pienviljelijöitä. Siirtotyöläisiä kivialalla ei täällä käytetä.

YRITYS B: (TEHTAAT B3, B3S2 JA B3S3)

B:llä on yhteisyritys B3 paikallisen omistajan kanssa. Tehdas on järjestetty pihan ympärille. Osa koneista on taivasalla, osa työstöstä tapahtuu katoksissa. Näiden lisäksi on yksi suljettu tehdashalli. Pakkauskin tapahtuu avohallissa.

B3:lla on viitisenkymmentä kivityöntekijää ja seitsemän hengen konttori. Se on alueen suuremmista kiviyrityksistä. Käytännössä kaikki tuotanto myydään B:lle. Omistajalla on myös tietyn louhoksen käyttöluupa, minkä lisäksi kalkkikiveä ostetaan muistakin louhimoista.

Noin puolet liikevaihdosta syntyy B3:n tuotannosta. Toinen puoli tulee 20 paikalliselle alihankkijalle ulkoistetusta tuotannosta.

Alihankkijat B3S1, B3S2 ja B3S3 työllistävät 20–25 kivityöläistä kumpikin. Alihankkijat tuottavat lähinnä laattoja ja katukiviä. 60–80 prosenttia tuotannostaan ne toimittavat B:lle, joka tekee aina laatutarkastukset paikan päällä.

SHANDONGIN ITÄOSA

Kivenvienti on Keltaisenmeren itärannalla sijaitsevan Shandongin maakunnan päätoimialoja. Qingdaon ja Yantain välisellä alueella on useita harmaan graniitin louhimoita, joista saadaan katu- ja reuna- kiviin sopivaa graniittia. Yantain ympäristössä kiviteollisuus on kausiluonteista, sillä maakunta on myös maatalousaluetta. Pienviljelijät kasvattavat omenoita, maissia ja maapähkinöitä. Niinpä useimmat kiventuottajat ja varsinkin -hakkaajat työskentelevät noin 200 päivää vuodessa. Koneenkäyttäjät saattavat työskennellä läpi vuoden.

YRITYS D: SUOMEN KAUTTA RUOTSIINKIN

Yrityksellä D on yksi oma tehdas Shandongin niemimaalla, Yantain satamakaupungin ulkopuolella.

D myös käyttää kahta vakituista alihankkijatehdasta, jotka toimivat Fujianissa ja yhtä tehdasta Shandongin länsiosassa. Jotta toimituksiin saa-



16) Yritysten A ja B johtajien kertomien numerotietojen mukaan.

17) www.stonenic.com/news/537.html, syyskuu 2007

18) Xiamen Stone Chamber, kivikamari, www.stonexiamen.com, 4.12.2007

daan loppumetreillä vauhtia, käytetään joskus harvoin paikallisia pieniä alihankkijoita.

Yritys aloitti viennin 1997. Nykyään lähes kaikki tuotanto menee vientiin, lähinnä viimeistelemättöminä katu- ja reunakivinä, osa myös valmiina muuri- ja aukiokivinä.

D:n vientimaita ovat mm. Suomi, Ruotsi, Norja, Tanska, Saksa, Italia, ja Hollanti.

Suomeen tuleva kivi saapuu alan maahan-tuojayritykselle Erikstonelle, joka toimittaa kiveä myös Ruotsiin. Tehdaskäynnin aikana ilmeni, että D myy myös suoraan göteborgilaiselle RK Naturstenille Ruotsiin.

YRITYS E: VÄLITTÄÄ SAKSAAN, SAKSA SUOMEEN

E on myyntiyritys, jonka toiminnasta hyvin pieni osa on kivimyyntiä. E on toiminut tiiviissä yhteistyössä yantailaisen paikallisen kumppanin kanssa vuodesta 1990. Yhteistyökumppanilla on 11 tehdasta Shandongissa. Niistä 10 sijaitsee Yantain lähellä, yhteen on ajomatkaa noin 400 km.

Kaikkiaan paikallisella yhteistyökumppanilla on yhteensä 40 vakituista toimistotyöntekijää ja koneenkäyttäjää. Kun tuotanto on täydessä vauhdissa, tilapäistä urakkapalkkaista työvoimaa on 200 henkeä.

Kaikki E:n välittämä vientituotanto menee saksalaiselle Nord-Stein GmbH Group Germanylle. Nord-Stein välittää kiveä suomalaiselle partnerilleen Luonnonkivi Palinille, Nord-Steinin ruotsalaiselle tytäryritykselle Nordic Granitille ja euro-steinille Tanskaan.

3. KESTÄVÄN KIVENTYÖSTÖN KYSYMYKSIÄ

3.1 Lapsityövoima

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 32 artikla kieltää alle 18-vuotiailta työn, joka on todennäköisesti vaarallista tai häiritsee lapsen koulunkäyntiä tai haittaa hänen ruumiillista, henkistä, hengellistä, moraalista tai sosiaalista kehitystään. Kiina on ratifoinut sopimuksen, joten se on osa Kiinan lainsäädäntöä. Kiinassa on myös sääntö pölykeuhkon (pneumoconiosis) estosta ja hoidosta vuodelta 1987. Sen artikla 12 kieltää alle 18-vuotiailta työskentelyn teollisuudessa, jossa pölyä syntyy.¹⁹

SwedWatch ja SOMO eivät havainneet minkäänlaisia merkkejä lapsityövoimasta niissä kivitehtaissa, joissa kävivät.

3.2 Pakkotyö

Kansainvälisen työjärjestö ILO:n sopimus C29 määrittelee pakkotyöksi sellaisen työn tai palvelun ottamisen henkilöltä rangaistuksen avulla ja johon kyseinen henkilö ei ole tarjoutunut vapaaehtoisesti.

Sopimus C105 pakkotyön poistamisesta puuttuu pakkotyöhön ja työhön pakottamiseen, ja rangaistukseksi esim. poliittisen mielipiteen ilmaisusta teetettävään työhön samoin kuin työstä rangaistuk-

19) Lähde: www.lawtime.cn/zhishi/aqscf/xiangguanfangui/, 13.12.2007

sena lakkoon osallistumisesta tai ei-vapaaehtoisien työn teettämisestä rodullisen, sosiaalisen, kansallisen tai uskonnollisen syrjinnän toteuttamiseksi.

Kiina ei ole ratifoinut näitä ILO:n sopimuksia. Kivitehtaissa työntekijät ovat vapaaehtoisesti ja saavat lähteä sieltä. Tutkijat kiinnittivät huomiota siihen, että B1:ssä useimmilla työntekijöillä on kirjallinen työsopimus, mutta johto vaatii, että tehtaasta jättämisestä esitetään 30 päivää etukäteen kirjallinen hakemus joka hyväksytetään johdolla. Joissakin tehtaissa oli myös merkkejä pakollisesta ylityöstä (ks. kohta Työaika ja ylityö).

3.3 Työterveys ja -turvallisuus

ILO:n työterveyttä ja -turvallisuutta koskevien sopimusten ydin on, että työnantaja on vastuussa työympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta. Sopimukset myös määräävät, miten se toteutetaan (koulutus, tiedotus, työantajan ja työntekijöiden yhteistyö, terveystarkastukset).

Kiina on ratifoinut ILO:n sopimuksen kemikaalien käytöstä (sopimus 170) ja työterveyttä ja turvallisuutta koskevan sopimuksen (155), muttei työympäristöä koskevaa sopimusta (148). Kiinan kansallinen lainsäädäntö, esimerkiksi Kiinan työvoimalaki vuodelta 1994, sisältää työterveys- ja turvallisuussäännöksiä, joilla on samoja tavoitteita kuin ILO:n sopimuksilla. Kiinalla on myös erillinen laki pölykeuhkon ehkäisystä ja hoidosta (1987) sekä työperäisten sairauksien ehkäisystä ja hoidosta (2002).²¹ Näissä edellytetään terveystarkastuksia keuhkoröntgeneeneen.²²

FUJIAN, YRITYKSET A-C

Yritys A:n hallintojohtajan mukaan tehtaassa sattui yksi vakava onnettomuus 2005, kaksi vuonna 2006 ja yksi tammi-lokakuussa 2007. Muista tehtaista tietoa suuremmista onnettomuuksista ei kerrottu, mutta useidenkin päivien poissaoloihin johtavia onnettomuuksia voidaan pitää vähäisinä. Useimmiten työssä saadaan käsiin haavoja ja mustelmia, kun kiviä siirrellään. Työntekijöiden mukaan pikkuvammoja tulee päivittäin.

Työterveys- ja turvallisuuskoulutus on rajallista tai sitä ei ole. A ja C kertovat kouluttavansa koneiden käyttöön. C:ssä koulutusta annetaan johdolle, ja työnohtajat kertovat tietoa eteenpäin ja muistuttavat varovaisuudesta. B1:ssä on käynyt työterveys ja -turvallisuusasiantuntija kertomassa aiheesta. Ennen työpäivän alkua, kerran kuussa, pidetään puolen tunnin pakollinen tietoisuus. Se keskittyy tavanomaisiin työtapoihin, kuorman siirtoon ja nosturin käyttöön.

20) Työvoimalaki, luku 6, 5.7.1994, www.ilo.org/dyn/natlex/docs/WEBTEXT/Chapter 6, 30.11.2007. Katsaus Kiinan lainsäädäntöön alalta, kts. ILO:n NATLEX-tietokanta www.ilo.org/dyn/natlex/natlex_browse.details (30.11.2007)

21) Lähde: tämän selvityksen esitutkimus, Staphany Wong, tutkija, IHLO.

22) Laki, 19. pykälä ja terveystarkastuksen ohje terveystarkastuksista ja niiden tiheydestä, 2002. Kohta 54: keuhkoröntgen kuuluu niiden työterveystarkastukseen, joiden työpaikalla pölyä.

Kivimiesten mukaan mikään yrityksistä ei perehdytä työterveys- ja turvallisuusasioissa.

Ilmeisesti yksikään yrityksistä A-C ei kerro työmiehille työhön liittyvistä terveysriskeistä kuten siliikoosista, kuulovaurioista tai kouluta henkilökohtaisten suojarusteiden käyttöön. Fujianilaisissa yrityksissä ei myöskään ollut työsuojelukomiteoita, joissa olisi ollut työmiesten edustajia. Tietoisuus työn riskeistä oli yleensä heikko.

A ja C ilmoittivat järjestävänsä terveystarkastuksen vuosittain Kiinan lain ja ILO:n työympäristösopimuksen mukaan. A:ssa siihen ei kuulu keuhkotutkimusta. C sanoo järjestävänsä vuosittaiset terveystarkastukset paikallisen sairaalan kanssa, ja kertoo, että niissä tutkitaan silmät, paino, pituus, keuhkot, maksa ja kuulo. Yrityksissä A ja C ei niiden mukaan ole vielä todettu työperäisiä sairauksia. Kolme vuotta toimineessa B1:ssä kivimiehille ei ole vielä tehty terveystarkastusta, vaikka niitä oli tarkoitus järjestää joka toinen vuosi.

Toisin kuin yritykset, kaikki näiden yritysten A-C työntekijät kertoivat haastatteluissa, ettei heille tai uusille työmiehille ole tehty terveystarkastusta.

B2:ssa kivimiehet sanovat, että yritys hoitaa työtaturman suppeasti tai ei ollenkaan. Muissa tehtaissa tapaturmien hoito on järjestetty läheisessä sairaalassa.

SHANDONGIN LÄNSIOSA, YRITYKSET B3, B3S1, B3S2

B3:n johdon mukaan haarukkatrukien ja nosturien käyttöön tehdashallissa vaaditaan ajolupa, kun suuria lohkareita siirretään leikkaukseen, koska työssä on vaaransa. Kehyssahaajat ja kiillottajat saavat koulutuksen ennen kuin aloittavat työn yrityksessä.

Useat näiden yritysten työntekijät kumminkin kertoivat, ettei työterveys ja turvallisuuskoulutusta ennen työn aloittamista ole annettu. Yksi työntekijä sanoi, että joskus työnantaja kehottaa olemaan varovainen. Tekniset taidot siirtyvät työmieheltä toiselle. Kiviä siirtävien työmiesten ei tarvitse opetellaan mitään erityistaitoja. Miesten mukaan tehtaast eivät ole myöskään järjestäneet heille terveystarkastuksia.

Jokaisen yrityksen johto kertoo kiviä siirtelyä käsiin aiheutuviin pienistä vammoista, joita jotkut heistä pitävät jopa mahdollisena välttää. Vammoista johtuen voidaan menettää työpäiviä, mutta korkeintaan viisi tapaturmaa kohden. Työmiesten mielestä naarmut ja haavat ovat kiven käsittelyssä yleisiä ja he hoitavat pienet itse. Useimmat eivät ole törmänneet työperäisiin sairauksiin.

SHANDONGIN ITÄOSA, YRITYKSET D JA E

Molemmissa yrityksissä ILO:n työterveyttä ja -turvallisuutta koskevan sopimuksen edellytykset jäävät enimmäkseen toteutumatta. Paikallisten tutkijoiden tekemät täydentävät haastattelut vahvistavat tätä käsitystä.

Taulukko 2.

	Yritys D	Yritys E
TT-koulutus	ei (5)	ei (5)
Suojarusteet	ei (5)	ei (3)
Terveystarkastus	ei (5)	ei (5)
Kuullut työperäistä sairastumisista	ei (5)	ei (5)
Kuullut onnettomuuksista	kyllä (4)	ei (5)
Palkka ajallaan	ei (4)	kyllä (5)
Palkkalaskelma	ei (5)	ei (5)
Vakuutus	ei (4)	ei (5)
10–11 t työtä/pv kesällä	kyllä (5)	kyllä (5)
Ylityökorvaus	ei (5)	ei (5)
Työ ja ylityö vapaaehtoista	kyllä (5)	kyllä (5)
1 vapaa / 7 päivää	ei (5)	ei (5)
Palkallinen loma	ei (5)	ei (5)
Palkallinen sairausloma	ei (5)	ei (5)
Haastateltuja	5	5

• Työmiesten haastattelujen perusteella kumpikaan yritys ei järjestä vuosittaisia terveystarkastusta, jota sekä Kiinan lainsäädäntö että ILO:n työympäristösopimus edellyttävät. Oman ilmoituksensa mukaan yritys D hoitaa terveystarkastukset vuosittain.

• Kumpikaan yritys ei seuraa työmiestensä terveydentilaa kirjaamalla onnettomuudet, tapaturmat ja terveysvaikutukset kuten Kiinan laki ja ILO:n kemikaalisopimus edellyttävät.

• Kumpikaan yritys ei opasta työsuojeluun. D:n mukaan työsuojeluasiantuntija käy kahdesti kuu-kaudessa kouluttamassa miehiä. Työmiesten mukaan työsuojelukoulutusta ei ole.

• ILO:n työterveys- ja turvallisuussopimuksissa korostetaan yhteisen ja osallistavan työsuojelukoulutuksen tärkeyttä, mutta sitä ei anneta. Työmiesten perehdyttämisen merkitystä työturvallisuudelle ei ole tiedostettu. Kukaan haastatelluista kivimiehistä ei tiennyt, miten käsitellä työsuojelukysymyksiä työpaikallaan.

• Kumpikin yritys kertoi järjestävänsä työmiehille suojarusteet tai rahaa niiden hankintaan, mutta haastattelujen perusteella näyttää siltä että työntekijöiden on yleensä hankittava ne omalla kustannuksellaan. Suojarusteiden saanti työnantajalta oli satunnaista.

• Itäosan yrityksissä D ja E kivimiesten nähtiin käyttävän suojalaseja kiven käsinhakkuussa. Työnantaja saattaa antaa rahaa lasien ostoon tai työntekijä tuo omat suojalasit, mutta Kiinan lain mukaan rahan antaminen suojainten sijaan ei ole kaikissa tapauksissa normi.

3.4 Silikoosin ennaltaehkäisy

Kemikaalisopimuksen mukaan työnantajan on tunnettava työn riskit. Jos toiminnassa syntyy pölyä, yritysten on järjestettävä säännöllinen terveystarkastus kaikille, jotka joutuvat säännöllisesti tekemisiin pölyn kanssa. Kaikille työntekijöille pitää järjestää keuhkoröntgen vuosittain.²³

23) Kiinan terveystarkastusministeriö, 2002. www.tlws.gov.cn/Article_Show.asp?ArticleID=915 (12.12.2007)

Silikoosi on kivityöntekijöiden pahin työperäinen sairaus. Kiinassa silikaattipölyn raja-arvo on 0,7 mg/m³ kahdeksan tunnin työpäivänä, kun graniitti sisältää 10–50 prosenttia vapaata silikaattia. Tämä on graniitin todennäköisin pitoisuus.²⁴

Mikäli kvartsipitoisuus on korkeampi, raja-arvo on 0,3 mg/m³. Jotta silikaattipölyä ei pääse koneellisissa työstövaiheissa hengityselimiin, on tärkeää käyttää erityistä hengityssuojainta, jonka suodattimet ovat luokkaa P3.²⁵ Tuulesta, ilman kuivuudesta, altistuvien työntekijöiden määrästä ja kiven kvartsi- pitoisuudesta riippuen hakkuussakin voidaan tarvita hengityssuojainta.²⁶

FUJIAN

Fujianilaiset yritykset A–C tuntuivat olevan tietoisia silikoosiriskistä, mutta melko pinnallisesti. Mikään yritys ei tiennyt pölyn määrää tehtaallaan, saati sitten säännöllisten alihankkijoidensa tiloissa. A:n johto kertoi kuulleen joistakin yksittäisistä silikoositapauksista.

24) Occupational Exposure Limits for Hazardous Agents in the Workplace GBZ.2-2007, available at <http://www.clapv.org/new/show.php?id=1148&catename=flfg>, downloaded 2007-12-11. Suomessa raja on 0,2 mg/m³, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa 0,1 mg/m³.

25) Ruotsin työympäristöviranomaisten säännös kvartsista, Arbetarskyddsstyrelsens författningssamling, Kvarts, AFS 1992:16, Good Practice Good- Respirable Crystalline Silica, Negotiation Platform on Silica (NePSi), agreed by 25th October 2006, <http://www.hse.gov.uk/aboutus/europe/euronews/dossiers/silica.htm> (26.11.2007)

26) Kiviteollisuuteen erikoistuneen työympäristöinsinööri Per Franckin haastattelu 26.11.2007 (haast. SwedWatch)

Vain B löysi toimistostaan tietoa käyttävän kiven koostumuksesta, kun sitä kysyttiin. Kiven kvartsi- pitoisuuden ja työympäristöriskien välinen korrelaatio ei ollut tuttu yrityksille.

Vain harva haastatelluista kivimiehistä tiesi pölyn aiheuttavan keuhkosairauksia. Osa heistä uskoi, että keitetty sian veri auttaa hävittämään pölyhiukkasia keuhkoista.

B1:n tehdastila vaikuttaa suhteellisen siistiltä ja kuulemma siivotaan johdon mukaan viikoittain. Pölyisiä laattapinoja on kumminkin kaikkialla.

B2:n tehdashalli on täynnä pölyä ja sumua. Sen asuinsalit antavat tehdaskerrokseen, josta pöly leviää kivimiesten lapsiperheiden asuintiloihin.

B2S:n tehdashalli on erittäin sekainen ja pölyinen. Kaikkialla on kiviblokkipinoja, laattoja ja kivenpaloja. Tehtaan ulkopuolella maa on paksun pölykerroksen peitossa. Jäteveden liete kasataan tehdashallin taakse, jossa korkeasta kasasta leviää lisää hienoa pölyä kun se kuivuu.

C:n tehdas vaikutti hyvin järjestetyltä ja puhtaalta muihin fujianilaisiin kivitettäisiin verrattuna. Betonilattiaisissa tehdashalleissa ei ole pölyä eikä kiventähteitä latioilla, jotka on ehkä huuhdottu vedellä koska ne ovat märät. Hallien sivustoilla on suorat siistit jätevesikourut.

Kaikki kiventoimittajat käyttävät vesisuihkuja estääkseen pölyämisen ja jäädyttääkseen sahoja ja kiillotuskoneita. Rakennukset ovat pitkälti puoliavomia, mikä myös vähentää sisätilojen pölyisyyttä ja parantaa ilmaa.

A: ja B1:n hallien katossa on tuulettimet.

Naamareita käytetään joskus poltossa, särmien kui-

Silikoosi

Kiven louhinnassa, porauksessa, sahauksessa ja hionnassa syntyy pölyä. Pahin pöly on louhoksen kuopassa, jossa se ei koskaan laskeudu. Pölypilvet alentavat näkyvyyttä ja voivat siten lisätä onnettomuusriskiä. Pölystä aiheutuu myös lisäkuluja suojainten hankinnasta laitehuoltoon ja siivouskustannuksiin, mitä ei yleensä oteta huomioon kustannuksia laskettaessa.

Vaarallisin pöly on silikaattipöly, joka on niin hienojakoista, että sitä ei paljas silmä erota. Kaikki pöly päätyy ja kertyy hengityselimiin. Silikaattipölyn terveysvaikutukset vaihtelevat epäviihtyvyydestä parantumattomiin ja hengenvaarallisiin sairauksiin.

Silikoosi eli kivipölykeuhko aiheutuu kvartsisen mineraalipölyn hengittämisestä. Pahimmillaan keuhkoihin syntyy arpea eli sidekudosta ja normaali keuhkokudos tuhoutuu. Silikoosi on parantumaton ja etenee usein altistumisen loputtuakin. Se voi invalidisoida ja johtaa kuolemaan. Lievimmillään pölyä vain keuhkoihin, mikä voidaan todeta röntgentutkimuksissa. Seuraavassa asteessa keuhkojen toiminta heikkenee.

Pölykeuhkosairaus on yleinen maissa, joissa altistutaan kvartsille kaivostyössä. Pölypitoisuuksia alentamalla sairauden syntyminen voidaan estää. Silikoosia on raportoitu syntyneen jopa jo vuoden kuluttua massiivisesta altistumisesta kuten graniitin porauksesta. Peräti 1000-kertainen pölypitoisuus voi syntyä helposti suljetuissa ja puutteellisesti ilmastoiduissa tiloissa. Työn rasittavuus lisää altistusta, koska ras- kaassa työssä hengitetään tiheämmin ja syvempään.

Yleensä silikoosille pitää altistua yli kymmenen vuotta ennen kuin tauti kehittyy. Se voi olla piilevänä yli 20 vuotta. Ensimmäiset oireet ovat hengitysteissä, sitten tulee hengenahdistusta rasituksessa.

Altistuminen kvartsipölylle edellyttää määrääikaistarkastuksia. Silikoosi näkyy keuhkoröntgenkuvas- sa pienitäpläisyytenä. Silikoosipotilaat potevat usein myös kroonista keuhkoputkentulehdusta. Silikoosiin sairastuneilla on kohonnut riski sairastua tuberkuloosiin tai keuhkosityöpään.

WHO:n kansainvälinen ohjelma pyrkii poistamaan silikoosin 2015 mennessä.

Lähteet: Työterveyslaitos ja VTT

*) www.ttl.fi/Internet/Suomi/Aihesivut/Ammattitaudit/Ammattitautiluettelo/Silikoosi.htm ja <http://virtual.vtt.fi/proj3/polyverkk/>



Yritys C:n kivimies suorittaa pahasti pölyävää reunan kuu- valeikkausta. Käytetyn tyyppinen maski ei estä kvartsi- pölyä pääsemästä hengitysteihin. Kuva: ©SwedWatch

valeikkauksessa ja reiänporauksessa, mutta useimmat näkemämme naamarit eivät suojaa riittävästi.

Yritys A järjestää kivimiehille kankaiset hengityssuojaimet, mutta ne eivät pysäytä kvartsipölyä. B1 ja C antavat tiiviimmät hengityssuojaimet joihinkin erityistehtäviin. SwedWatch tarkisti B1:n käyttämät suojaimet työympäristöasiantuntijoilla, joiden mukaan ne eivät olleet riittäviä näkymättömän hienojakoisen kvartsipölyn suodattamiseen.

B2:ssa näimme työmiehiä korkean riskin työalueilla ilman minkäänlaisia suojaimia.

C:ssä kaksi naista lakaisi lattiaa tehdashallien ulkopuolella pölypilven keskellä. Heillä oli päässään hattua ja liina. Paitsi ettei suojaus ollut riittävä, lattian kuivaharjauksella ei ole suositeltavaa, koska se vain pistää kvartsipölyn liikkeelle, mikä on terveysriski. Useimmat muut C:n työntekijät käyttivät hengityssuojaimia, jotka kyllä mukailevat kasvoja mutta päästävät kvartsihiukkaset läpi. Myöhemmin ilmeni, että useimmat käyttävät niitäkin satunnaisesti.

C on ainoa, joka kertoo järjestävänsä paikallisessa sairaalassa työntekijöilleen vuotuiset keuhkokuuaukset, jotka ovat välttämättömiä varhaisvaiheen silikoosin toteutukseksi.

Haastateltujen työläisten mukaan yksikään näistä Fujianissa toimivista yrityksistä ei järjestä heille minkäänlaista terveystarkastusta.

SHANDONG, LÄNSIOSA

Shandongin maakunnan länsiosassa louhittava ja jalostettava sininen kalkkikivi sisältää hyvin vähän silikaattia, eikä silikoosiriskiä ole. Pölyä kumminkin syntyy.

B3, B3S1 ja B3S3 käyttävät kaikki käsikäyttöisiä koneita ja kuivaleikkausta laattojen ja katukivien reunojen leikkaukseen. Tästä työstövaiheesta syntyy eniten pölyä, ellei erikoismuotoiltavia pesuallaita oteta lukuun.

Tehdaskäyntien aikana leikkausta ei tehty. Emme nähneet yhtään maskia muutenkaan käytössä, eivätkä nämä työnantajat niitä edes jaa.

B3:n pakkaushalli on suhteellisen pölytön lattialtaan, muut alueet pölyisempiä.

B3S1:n pihalla on jätevesilammikko pakkauspaikan vieressä. Lammikon viereinen lietekasa hävittää parin-kolmen viikon välein. Piha-alueetta käytetään laattojen ja kivien varastointiin ja se on hyvin pölyinen. Lattioita peittää kaikkialla paksu pölykerros.

B3S3:ssa koko avoalue on peitetty pyöreällä pienirakeisella soralla. Tämä näyttää tehokkaalta tavalta estää pölyämistä ja antaa samalla melko tasaisen alustan.

Työstöalueita B3:ssa, B3S1:ssä ja B3S3:ssa ei yleensä puhdisteta. Työmiehet voivat sen tehdä jos haluavat.

SHANDONG, ITÄOSA (D, E)

Kivenleikkaus Shandongin itäosassa synnyttää vähemmän pölyä kuin kivenjalostus Fujianissa. Niinpä terveysriskit ja etenkin silikoosiriski on Shandongissa pienempi. Poltossa ja kuivareunaleikkauksessa

käytetyt hengityssuojaimet olivat kumminkin yleensä riittämättömiä. Työnantajat eivät tuntuneet tietävän, että pahojen terveysriskien torjuntaan riittää vain P3-tyyppinen hengityssuojain.

Kiven käsinhakkuuseen ei yleensä anneta lainkaan suojamaskeja. Yritysten mielestä käsin hakkaaminen ei ole vaarallista työtä, joten erityisiä suojaustoimia ei tarvita. D:ssä kivenhakkaajilla oli kankaiset suojamaskit, kun kävimme tehtaalla. Kuten jo todettu, puuvillaiset maskit eivät riitä kvartsipölyn pysäyttämiseen.²⁸

Tieto pölyn enimmäispitoisuuksista oli vähäistä, eivätkä yritykset tieneet lain kvartsipölylle asetettamista enimmäisrajoista. Toinen yritys kertoi hallituksen tarkastuksissa mitattavan pölymääriä, mutta mittauksen tuloksista ei ole tullut tietoa yrityksille. Yritykset eivät tieneet, mittasivatko viranomaiset kvartsipölyn määrää vai pölyä yleensä.

Kumpikaan yritys ei tiennyt, minkä verran kvartsia heidän käyttämänsä graniitti sisältää. Mitä enemmän kivessä on kvartsia, sitä suurempi on silikoosiriski kiveä työstettäessä. Kaksinkertainen kvartsimäärä kaksinkertaistaa silikoosiriskin, mikä pitäisi ottaa huomioon työsuojelussa.

Yhteenveto:

- Se, ettei kumpikaan yritys tiedä käyttämänsä graniitin kvartsipitoisuutta osoittaa niiden vastuuttomuutta työympäristön terveysuhkien seurannassa. (Vrt. ILO:n työterveys ja turvallisuussopimus, liite 1, kohdat 1 ja 2).

- Asianmukaisiin pölymittauksiin perustuvaa riskien arviointia ei suoriteta. Mittaus on välttämätön, jotta voidaan määrittää käytössä olevien suojainten riittävyys. Työpaikoissa on tehtävä pölymittaukset.

- Useimmat näkemämme suojamaskit eivät suojaa kvartsipölyltä. Suojavarusteiden laatua on nostettava, jotta ILO:n työterveys ja -turvallisuussopimuksen vaatimukset täyttyvät.

- Kiinan kivimiesten tietoisuus silikoosiriskistä on lähes olematon.

3.5 Muu työsuojelu

Kiinan laki työperäisten sairauksien ennaltaehkäisystä ja hoidosta, artikla 20, vaatii työnantajia järjestämään työn mukaan siinä tarvittavat tehokkaat ja asianmukaiset suojavarusteet. Sen lisäksi Kiinan valtio on 1988 kieltänyt antamasta työntekijöille suojainten hintaa vastaavan rahasumman suojainten hankintaan.²⁹ ILO:n työympäristösopimuksen ja työterveys ja -turvallisuussopimuksen mukaan työnantajien on niin ikään annettava tarvittavat suojavarusteet ilmaiseksi työntekijöilleen.

Myös Kiinan laki tuotannon turvallisuudesta (2002) käsittelee työpaikan vaaroja mm. artikloissa 32 ja 96. Koneiden käytön turvallisuudesta laki toteaa:

28) Ruotsin työ- ja ympäristöterveydenhuollon yhdistys UFA:n asiantuntijoiden tapaaminen Tukholmassa 28.11.2007.

29) Kiinan hallituksen asiakirja, nro 10, 22.3.1988

Yritys D:n alihankkijan tehtaalla kivimies kuivaleikkaa graniittia maskitta, vaikka työ pölyää pahasti. Kuva:©SwedWatch



1. Työnantajien on perehdytettävä koneita käyttäviä työntekijäitä.

2. Koneet ja laitteet on tarkastettava säännöllisesti, ja työturvallisuuden asiantuntijoiden on hyväksyttävä ne ennen käyttöä, mitä varten työpaikoilla on lupajärjestelmä.

3. Yritysten on sopeutettava koneensa turvanormien muutoksiin.

Kiinan laki edellyttää kuulosuojainten käyttöä, jos melutaso ylittää 85 dB 8-tuntisen työpäivän aikana. Missään nimessä melutaso ei saa ylittää 115 dB.³⁰ Kiven leikkaukseen käytettävä timanttisaha synnyttää noin 100 dB:n melun. Neljänneksen altistus päivässä riittää aiheuttamaan kuulovamman.³¹

FUJIAN

Kaikissa tehtaissa nostellaan raskaita kuormia käsin. Vaikka niissä on katonosturit, niitä käytetään lähinnä raakalohkareiden ja laatta-aihioiden siirtelyyn. Jo-

30) Stone Chinan Xu Bo sähköpostissa SwedWatchille 6.12.2007

31) Kiviteollisuuden erikoistuneen työympäristöinsinööri

Per Franckin haastattelu, SwedWatch 26.11.2007. Suomessa

kuulosuojaimia on käytettävä 85 dB:n melutasosta lähtien. Se

vastaa vilkkaan tieliikenteen melua kun esimerkiksi puheääni

on 60 dB. 85–90 dB:n melussa oleskelu 40 tuntia viikossa on

turvallisen määrän yläraja. 85 dB ylittyy usein jo päiväkodeissa

lasten huutoäänestä. Kiviporan ja moottorisahan ääni on 105 dB,

ja sen tasoissa melussa saa olla päivittäin vain viisi minuuttia.

pa ahiot pakataan käsin, vaikka ne painavat yli 50 kiloa kappale.

Useimmissa tehtaissa suuret ahiot ja laatat siirretään myös koneisiin ja niistä pois käsin, mutta B2 käyttää pieniä kärryjä.

Kivimiesten kertoman mukaan mikään tehdas ei anna ilmaisia suojaimia kuten laseja, maskeja, suojakäsineitä, kumisaappaita, korvatulppia tai kypäriä, joita he haluaisivat käyttää. Vain A antaa joskus poikkeuksellisesti maskeja ja kumisaappaita, muttei kiveä leikkaavalle vuokratyövoimalle (ks. kohta Työsuhteet ja -sopimukset).

Yleensä polttoon vaaditaan suojakäsineet ja -lasit, märkäleikkaukseen ja kiillotukseen saappaat, esiliinat ja joskus kumikäsineet. Monet työläiset käyttävät muovikenkiä. B2:ssa monien kivityöstäjien suojaesiliinat ovat repaleisia.

B2:ssa useimmat kivityömiehet näyttävät käyttävän keltaisia kypäriä, mutta kun lounastauon jälkeen ohitamme tehtaan jälleen, ne tuntuvat unohduneen jonnekin. Turvakenkiä ei käytä kukaan, ja vain harvoin suojaa kätensä puuvillakäsinein kiviä nostessaan.

A väittää, että tehtaalla on pakko käyttää suojakypäriä, hengityssuojainta, työasua ja -kenkiä, tai tulee sakko. Työtiloissa pakko ei näkynyt.

Kaikki työnantajat kertoivat kuulosuojainten käyttöpakosta vain suurten kehäsahojen läheisyy-

dessä, mutta sielläkin oli monia ilman korvatulppia, tai niitä käytettiin vain vierailumme ajan. Yritysten B1, B2 ja C tehtailla oli kaikilla työntekijöillä kypärät, mutta jälkepäin kävi ilmi, että yritykset jakavat ne ja vaativat niiden käyttöä, kun tehtailla käy vieraita.

Joidenkin työntekijöiden mielestä maskit, hansikkaat ja korvatulpat ovat epämukavia. Toisaalta jotkut jopa ostavat itse hansikkaat tai maskit.

Vain B1:ssä oli ensiapulaatikoita ja palosammuttimia tehdashallissa.

Vain C:n tehtaan kaikissa koneissa oli suuret pu naiset ja vihreät virtanapit, ilmeisesti työturvallisuutta lisäämään. C myös ilmoitti työturvahallinnon tarkistavan koneet vuosittain ja kiinnittävän koneisiin tarkastustarrat. Kun pyysimme nähdä niitä, saimme erilaisia syitä siihen, miksei niitä näytetty.

Oikosulut tai sähköiskut ovat yksi vaara. B2S:ssä märkäleikkaus- ja kiillotustilan märällä lattialla lojuu suojaamattomia sähkörasioita ja -johtoja. Rasioista ulos tulevia johtoja on paljaana, ilman suojakerrosta.

Useimmissa tehtaissa on jätevesilätkkö tehdashallin ulkopuolella, josta vettä kierrätetään yleensä suurten kehäsahojen ja leikkureiden käyttöön. C:n johtajan mukaan vettä käsitellään valkaisujauheella (kloorikalkilla?! – toim. huom.). Vettä kuluu tehtaalla myös käsikäyttöisissä koneissa. B2:ssa rikastushiekka upotetaan avolammikoihin toimisto- ja asuntolarakennuksen eteen. Tästä voi koitua vaaraa, koska tehdasalueella asuu perheitä lapsineen.

SHANDONG, LÄNSI

Useimmissa tehtaissa leikkuu- ja kiillotusyksiköiden työläiset käyttivät lakkeja, esiliinoja ja saappaita. Vain B2S2:ssa kaikki käyttivät käsineitä, muissa tehtaissa harvat. B3:ssa johto selitti, että ne jaettiin mutta harvat käyttivät niitä koska ne kädessä on epämukava nostaa kiviä.

B3:n, B3S1:n ja B3S2:n työläisten mukaan tehtaasivat eivät anna suojavarusteita, ilmaisia suojahansikkaitakin on lakattu jakamasta, ja johto kehottaa ostamaan omat.

Alihankkijana raakablokkeja B3S3:lle leikkaavassa pienessä perheytyksessä ei käytetä suojaimia.

B3:ssa suuria kiviä siirrellään käsivetoisin haarukavaunuin. Kaikissa tehtaissa pakkaaminen tehdään apuvälineittä.

B3S1:ssä näemme joukon naisia pakkaamassa nelikulmaisia katulaattoja, jotka ovat noin metrin sivultaan ja nelisen senttiä paksuja. Kolme naista nostaa laatan kerrallaan. Alusta on epätasainen ja sillä lojuu kivenpalasia. Nostomatkaa laattapinosta kehittöön voi olla useita metrejä.

B3S3:ssa näimme työntekijän kantavan kiviä ilman apuneuvoja leikkurista noin 10 metrin päässä olevaan pinnoon. Johtajan mukaan pinon ja leikkurin välinen etäisyys ei ollut ongelma.

B3:ssa oli paikoin hyvin märkää kiillotuskoneiden läheisyydessä, ja kiillottajat seisovat lätköissä.

SHANDONG, ITÄ

Tarpeellisten suojavarusteiden käyttöä ei varmisteta. Kuulosuojaimia ei näy.

Kaikki yritykset kertoivat kustantavansa ILO:n sopimuksen mukaiset suojavarusteet. Useat kivimiehet kertoivat paikallisille tutkijoille luottamuksellisissa haastatteluissa, että työnantaja ei antanut niitä.

D:ssä kaksi tehtaan ja kolme louhoksen työntekijää vahvisti, että heidän pitää ostaa kaikki suojaimet omilla rahoillaan.

Yleensä suojavarusteiden puutetta selitettiin sillä, että niitä on, mutta niitä ei haluta käyttää. Vain harvat työntekijöiden haastattelut vahvistivat tämän, yleensä niitä ei ollut tarjolla. Useimmat työnantajat ajattelivat, että se veisi aikaa ennen kuin työntekijät saataisiin käyttämään suojaimia.

Käytön edistämiseen ei juuri havaittu intoa koulutukseen saati kannustimia.

Kivimiesten haastatteluissa ilmeni, ettei missään yrityksessä ollut kellekään annettu työturvallisuuskoulutusta.

Kuulon suojaamisesta oli vallalla käsitys, ettei se oletarpeenetenkään käsinhakkuussa. Jotkut yritykset käyttivät vain käsinhakkuuta, tai se oli erotettu kone-työstöstä niin, että korvatulpat olisivat ehkä turhat.³² E:ssä konetyöstö oli hyvin erillään käsin tapahtuvasta. D:n olisi tarkistettava melutaso oman laitoksen käsinhakkuualueelta, jonka lähellä käytetään ti manttileikkureita.

Yrityksissä D ja E työntekijät joutuivat maksamaan työkaluistaan, mistä he valittaen totesivat tutkijoille, että se tulee melko kalliiksi. (Erään yrityksen mukaan työkaluja pidetään paremmin, jos niistä maksetaan.)

– Hengityssuojaimia käsitellään kohdassa silikoosi.

3.6 Asuntolat ja ateriat

ILO:n sopimukset 170, 155 ja 148 eivät määrää asuntoloiden oloista, mutta sopimusten henki ja kuntien määräykset on tulkittava niin, että kivenostajien olisi välitettävä myös työntekijöiden asuinoloista. Kiinan laki ei vaadi työnantajia järjestämään työntekijöille asuntoja. Jos ne järjestävät, asuntolan on noudatettava palontorjuntalakia.³³

Jos taas tehdas tarjoaa tai myy työläisille aterioita, on noudatettava Kiinan ruokahygienialakia (1995), jossa määritellään ruoan, ruokaloiden ja keittövälineiden hygienianormit sekä veden laatu.

FUJIAN

Kaikki kolme yritystä tarjoavat asuntoloita ainakin osalle työntekijöitään. SwedWatch ja SOMO kävivät vain B2:n asuntolassa Jinjiangissa.

Useat työläiset ovat tulleet tehtaaseen perheineen, ja on yleistä että molemmat puoliset ovat siellä töissä. Asuntola ja toimisto sijaitsevat samassa rakennuksessa tehdasalueella. Johdon mukaan asuntolassa asui käyntimme aikana noin 50 työläistä, osa pikkulapsineen.

Rakennuksessa on vain yksi uloskäynti, joten tulipalon sattuessa yläkerrokset olisivat vaarallisia.

³²) Ks. ed.

³³) Palontorjuntalaki 13.5.1984 alkaen, www.firecn.net/law/html/2006/07/20060724085033.htm. 14.12.2007

Huoneissa oli aika ahdasta, koska kussakin on useita kaksikerroksisia sänkyjä. Ahtauden ja yksityisyyden puutteen vuoksi monet mielummin vuokraavat asunnon tehtaan ulkopuolelta.

Johto kertoi, että asuntola aiotaan muuttaa toimistoksi ja uusi terveellisempi asuntola rakennetaan tehdasalueen ulkopuolelle.

SHANDONG

Shandongin länsiosassa kiviyrityksillä ei ole asuntoiloita. Työläiset asuvat alueella. Osa yrityksistä tarjoaa aterioita. Ilmeisesti keittäjät käyttävät aina edullisimpia vihanneksia. Aterioita kuvattiin täyttäväksi, mutta ei kovin ravitseviksi.

Shandongin itäosassa D:llä on asuntola, jossa asuu osa työläisistä. E:n väki asuu kotonaan lähikylässä.

D:n asuntola on heikossa kunnossa ja hyvin ahdas, 13 kerrossänkyä yhdessä huoneessa, eikä yksityisyyttä ole. Hygieniä on huonossa jamassa: jätteet vain hylätään huoneen ulkopuolelle, ja alueella on ikävä hajua. Asuntolassa huomio kiinnittyy alkoholipullojen määrään. Kuulemamme mukaan selitys voi olla, että työntekijät yrittävät pärjätä lämmittämättömissä asuntoloissa alkoholin avulla. Toinen selitys voisi olla tekemisen puute vapaa-ajalla.

3.7 Työsuhteet ja -sopimukset

Jo Kiinan työvoimalaki (1994) edellytti kirjallisia työ-sopimuksia, ”milloin työsuhte solmitaan”.³⁴ Uusi työ-sopimuslaki astui Kiinassa voimaan 1. tammikuuta 2008. Työnantajien on sen mukaan tehtävä kirjallinen työ-sopimus jokaisen työntekijän kanssa.³⁵ Yritysten on myös jaettava kirjallista tietoa yrityksen toimintaperiaatteista ja toimintatavoista, jotka on kehitetty yhdessä työntekijöiden edustajien kanssa.

FUJIAN

Kaikki Fujianin tehtaasivat käyttävät vuokratyövoimaa, jonka työnjohtajat ovat palkanneet. Työnjohtajatkin ovat usein siirtotyövoimaa. Tehtaasivat tee muodollisia työ-sopimuksia eikä suoraa työsuhdetta synny. Vuokratyövoimaa käytetään lähinnä kiven irrottamiseen kiintokalliosta ja kamien paloitteluun. Työ-vaiheita pidetään muuta työtä vaarallisempana.

A:n mukaan vakituksilla työntekijöillä olisi työ-sopimukset, mutta kymmenen haastateltua työntekijää sanoi, ettei niitä ole.

B1:ssä kaikki tai lähes kaikki ovat pysyviä työntekijöitä, joilla on vuoden pituiset työ-sopimukset ja ne uusitaan vuosittain. Työntekijöiden haastattelut vahvistivat tiedon. Leikkauksessa käytettiin työnjohtajien palkkaamaa vuokratyövoimaa.

Kiven leikkaajillekin on kumminkin alettu tehdä suoria sopimuksia. 70–80 prosenttia B1:n työläisistä on tullut tehtaaseen muista maakunnista tai muualta Fujianista. Harvat ovat työskennelleet siellä yli

³⁴) Työlaki, Luku III, kohta 16, 5.7.1994, http://www.ilo.org/natlex/docs/WBTEXT/37357/64926/E94CHN01.htm#Chap3 27.11.2007

³⁵) Global Labor Strategies, http://laborstrategies.blogs.com/global_labor_strategies/ 22.11.2007

kahta vuotta, ja monet ovat pienviljelijöitä ja saattavat tehtaan johdon mukaan lähteä helposti.

Työvoimasta kilpaillaan. 1–2 vuoden työskentelyn jälkeen monet pyrkivät työnjohtajiksi toiseen tehtaaseen. Kun he siellä teettävät työtä alihankintana, he ansaitsevat enemmän.

B2:ssa monet ovat työskennelleet jo seitsemän vuotta, keskiverto on 2–3 vuotta. Se johtuu johdon mukaan pienempiä kiviverstaita paremmasta palkasta ja ympärivuotisesta työstä, mikä ei ole kivialalla tavallista. Siirtotyövoima on kotoisin Sichuanista, Guizhousta, Anhuista, Henaista ja Jiangxista.

Työntekijöillä ei kumminkaan ole työ-sopimuksia työnantajansa kanssa, mikä vahvistui heidän haastatteluissaan. Johdon selitys kuului, että he ovat joko tilapäisiä tai työnjohtajien palkkaamia, eivät B2:n. Yksi työnjohtaja kertoi olevansa tehtaan palkkaama ja johtavansa yhtä työstövaihetta. Hänellä on kiinteä palkka ja hän vastaa palkkojen maksusta yritykseltä työntekijöilleen työsuorituksen mukaan, mutta ei palkkaa työntekijöitä.

C:n mukaan kaikilla on työ-sopimukset. Yritysjoh-to näytti tyhjän sopimuslomakkeen, mutta ei esimerkiksi täytetystä lomakkeesta, koska niistä vastava henkilö oli poissa töistä. Työntekijöiden haastatteluissa ilmeni, että 1-vuotiset sopimukset allekirjoitetaan, mutta he eivät saa omaa sopimuskappaletta.

SHANDONG, LÄNSIOSA

Kaikki kivityöläiset ovat täällä paikallisia, ja useat myös pienviljelijöitä. Jotkut kertoivat tekevänsä kivityötä lisätienestiksi, jotta lapset voivat opiskella. B3:ssa useimmat ovat toimineet sen perustamisesta lähtien, ja joidenkin puolisetkin ovat siellä töissä. B3S1:ssä työvoiman vaihtuvuus on suuri, koska sieltä siirrytään muihin tehtaisiin. B3S2:ssa useimmat ovat työskennelleet monia vuosia.

Kahden jälkimmäisen johtajat kertoivat, että kirjalliset sopimukset ovat käytössä. B3S1:n sopimuksia näytetään vain valtion virkamiehille. B3S2:ssa niitä ei näytetty, koska asiaankuuluvat työntekijät eivät olleet toimistossa.

Jälkepäin saatiin selviä merkkejä siitä, ettei kirjallisia sopimuksia ole.

SHANDONG, ITÄOSA

Kumpikaan yritys ei ole tehnyt työntekijöiden kanssa Kiinan lain edellyttämää työ-sopimusta. Yritys D väitti, että tekee, mutta työntekijöiden haastattelut kertoivat toista. Myöskään työnhakijoiksi tekeytyneet tutkijat eivät saaneet kirjallista sopimusta allekirjoitukseen.

3.8 Työaika ja ylityö

Kiinan työvoimalain 36 artiklan mukaan työnantajien on ”noudatettava työtuntijärjestelmää, jossa työläiset eivät tee yli kahdeksaa tuntia päivässä eivätkä yli 44 tuntia keskimäärin viikossa.”³⁶ Poikkeustilanteessa yritykset voivat käyttää epäsäännöllistä

³⁶) Työlaki, luku IV, osa 36 (5.7.1994). http://www.ilo.org/dyn/natlex/WBTEXT/37357/64926/E94CHN01.htm#Chap4 27.11.2007

työjärjestelmää ja kokonaistyöaikaa.³⁷

Niitä voi käyttää myös kiviteollisuudessa, mutta yritysten on saatava siihen kaupungin työvoima- ja sosiaalivakuutusviraston hyväksyntä, ja siitä on tehtävä ilmoitus valtion vastaavalle ministeriölle. Yritys ei voi muuttaa työaikaa ennen kuin hyväksyntä on saatu.

FUJIAN

Yritysten A-C johdon mukaan viikoittainen työaika on yleensä 40 tuntia. Työläisten haastattelut kumminkin osoittavat, että töitä teetetään seitsemänä päivä viikossa, ilman lepopäivää, paitsi kun on tavanomaista vähemmän tilauksia. Siksi työviikko venyy 56–77-tuntiseksi. Yritykset pitävät lisätunteja illalla ylityönä, mutteivät seitsemännen päivän työtä. Osalla suoritepalkkaisista etenkin leikkauksessa käytetyillä vuokratyövoimalla työaika-erä ei ole lainkaan.

Yrityksessä A löytyi merkkejä pakollisen ylityön teettämisestä. A:n säännöllinen työaika on 8 tuntia, mutta ylityön tekoa klo 18.30–22 vaaditaan, jos tilauksen toimitusaikataulu on tiukka. Vuokratyöntekijät työskentelevät klo 8–20 taukoineen. Joka perjantai-ilta työtä jatketaan lauantain puolelle, 02:een saakka. Työntekijöiden mukaan on ”esitettävä kohutuullinen syy”, jos haluaa pitää vapaata, mihin yleensä suostutaan. Jos syyttä ottaa vapaapäivän tai on poissa ylityöstä, saattaa joutua maksamaan sakkoa 10–100 yuania (1–10 euroa)³⁸.

B1:ssä koneellista työtä tehdään 2–3 vuorossa, muuta yhdessä. Johdon mukaan se kertoo työntekijöilleen ostajien tekemistä tilauksista ja työntekijät voivat päättää, tekevätkö ylityötä. Työyksiköillä on savenalmaa työaikoihinsa.

Jos ylityötä tehdään, niitä tekee koko tehdas huomattavien kiinteiden käyttökustannusten vuoksi. Tilauksista riippuen ylityö kestää klo 20:een tai 23:een. Johdon mukaan kiinteäpalkkaisten työntekijöiden ylityökorvaus on korkeampi tuntipalkka. Urakkapalkkaiset saavat ylityökorvauksen tuotoksen mukaan. Urakka- tai kappalepalkkaisia on 70–80 prosenttia B1:ssä.

B2:ssa kiillotus toimii vain valoisana aikana, 8–12 tuntia päivässä. Useimmat muut tuotantoyksiköt tekevät kahta vuoroa. Apulaisilla on kiinteä palkka ja yleensä 8,5 tunnin työpäivä. Johdon mukaan yleensä ei teetetä ylityötä, elleivät kaikki yksiköt suostu siihen, mikä johtuu kiinteistä käyttökustannuksista.

Työntekijöiden mukaan useimmat tekevät 8,5-tuntista päivää, ja ylityötä on vähän, ellei työn alla ole kiireinen tilaus.

C:ssä säännöllinen työaika on 8,5 tuntia, mikä näkyi työaikakorteista. Kuten B1:ssä, ylityötä saattaa olla 20 tai 23 saakka. Urakkapalkkaisia on kumminkin enemmistö, eikä heidän työtuntimääräänsä valvota.

37) Määräys 503 siitä, miten hyväksytään yritysten käyttämät epäsuoralla työllä järjestelyt ja kokonaistyöaika, julk. Kiinan työvoima- ja sosiaaliturvaministeriö, sovellettu 1.1.1005 alkaen, <http://www.bjld.gov.cn/LDJAPP/search/fgdetail.jsp?no=73914.12.2007>

38) Kautta raportin käytetty muunnin: 10 yuania = 1 euro.

Jos työtä on tehtävä seitsemänä päivänä viikossa, yritysten on lain mukaan hankittava suostumus paikallisesta työvoimatoimistosta. Yritysten mielestä työnteko seitsemänä päivänä viikossa on yleinen tapa, eivätkä yritykset kertoneet hankkineensa lupaa siihen.

Jotkut kivimiesten haastattelujen tulokset osoittavat Kiinan työvoimalakien rikkomuksia. Esimerkiksi B1:ssä ja B2:ssa joillakin työläisillä oli kiinteä työaika 12 tuntia päivässä seitsemänä päivänä viikossa eli 84 tunnin työviikko. Se on paljon pidempi kuin Kiinan laki sallii.

SHANDONG, LÄNSIOSA

Muodollisesti työpäivien määrä vaihteli yrityksittäin. B3:ssa työviikko oli 5–6 päivää, B3S1:ssä ja B3S2:ssa kuusi, ja B3S3:ssa viisi. Muodollinen työaika on 8–9 tuntia, mutta käytännössä työajat ovat joustavat ja työntekijät voivat itse laatia työaikataulunsa. Monet työskentelevät aamun sarastuksesta ilta-aikaan joka päivä. Jotkut eivät pidä vapaapäiviä, jotkut pitävät 2–4 kuukaudessa. Vapaata ei tarvitse anoa, koska työ on urakka- tai kappalepalkkaista.

Läsnäolotilastot B3S2:ssa vahvistavat, että jotkut tekevät työtä joka päivä useita viikkoja peräjälkeen. Johdon mukaan nämä työntekijät pyrkivät siten ansaitsemaan enemmän. Sunnuntain saisi vapaaksi, mutta halutessaan saa tehdä töitäkin. Perusteettomasta poissaolosta saa kumminkin sakkoa 30 yuania. B3S1:ssä virkamiestarkastajat ovat ehdottaneet, ettei työntekoa pidä jatkaa liian myöhään.

Tehtaat eivät toimi sateella. Jotkut tekevät vähemmän töitä sadonkorjuun aikaan. B3:ssa esimerkiksi hiljainen kausi kestää kesä-heinäkuun. Tilauksista riippuen töitä tehdään 1–2 vuorossa. B3S1:n ja B3S2:n johtajien mukaan tuotanto on vakaata eikä huippuja ole. Niin B3S2:ssa kuin B3:ssakin jäädään töistä, jos on mentävä pelloille.

Useimmat työläiset kertoivat, ettei heitä koskaan pakoteta ylityöihin ja jos he tekevät ylityötä, niin se sopii heille. B3S1:n johdon mukaan ylityötä on yleensä 3–4 tuntia viikossa. Viikonloppuisin B3S2 korottaa palkkoja kolmanneksella, koska lauantai- ja sunnuntai-työ lasketaan ylityöksi. Muut yritykset eivät maininneet ylityökorotuksia edes sunnuntain osalta.

SHANDONG, ITÄOSA

Lähes kaikki työntekijät ovat urakkapalkkaisia ja kausiluontoisia kivenhakkaajia paitsi toimistohenkilökunta ja koneenkäyttäjät. Omassa tehtaassaan D:llä on vakituisia työntekijöitä ja E:n vähälukuiset koneenkäyttäjät ovat myös vakituisia.

Kausityövoima työskentelee keskimäärin 200 päivää vuodessa, kolmena jaksona: Lokakuun lopusta kiinalaisen uudenvuoden alkuun (tammihelmikuussa), uudesta vuodesta kesäkuun alkuun ja heinäkuun puolivälistä syyskuulle.

D työllistää siirtotyöläisiä Shandongin eteläosista, E käyttää lähinnä paikallisia pienviljelijöitä.

Kausityövoima urakoi varhain ja niin kauan kuin päivänvalo riittää ja tuottaa reuna- ja katukiviä min-kä pystyy, osaamisestaan ja jaksamisestaan riippu-

en. Yleensä se tarkoittaa 8-tuntista päivää, sanovat työnantajat. Kesäisin työ on aloitettava varhemmin, keskipäivällä pidettävä kuumuuden vuoksi muuttaman tunnin tauko ja taas tehtävä kiviä ilta-aikaan. Talvella työpäivät jäävät lyhyemmiksi. Työntekijöiden mukaan talvinen työpäivä on 8 tuntia, kesällä 10–11 tuntia. Tehtyjä tunteja ei säädellä eikä kirjata. Kukin tekee työtä sen verran kuin haluaa. 7-päiväinen viikko on yleinen.

D:n tehtaalla kivenhakkaajat kertoivat Swed-Watchille työoloistaan.³⁹ He ovat työskennelleet tehtaalla jo 2–7 vuotta ja voivat valita työpäivänsä aloituksen klo 6.30–8.30 välillä ja he lopettavat klo 16–17. Työviikko on 5–6-päiväinen. Kun kivenhakkaajia haastateltiin ilman johdon läsnäoloa, he kertoivat tekevänsä töitä joka päivä ja ottavansa vapaata vain sairastuessaan.⁴⁰

Myös E:n useimmat työntekijät kertoivat haastattelussa tekevänsä töitä kuukauden jokaisena päivänä. Eräät heistä kertoivat voivansa ottaa 2–3 vapaapäivää kuukaudessa sesongin ulkopuolella. Ylityökorvauksia ei makseta.

Kiinan lain mukaan seitsemässä päivässä pitää olla yksi lepopäivä⁴¹, mitä ei selvästikään noudateta kaikissa tapauksissa. Siitä saa poiketa vain poikkeusluvalla.

3.9 Palkka

Kiinan minimipalkkalainsäädäntö vaihtelee maakunnittain, alueittain ja kaupungeittain. Fujianissa kuukauden minimipalkka vaihtelee 570–700 yuanin (57–70 euroa) välillä. Shandongissa se on 610 yuania. Minimipalkat on kumminkin määriteltävä melko alhaisiksi, eikä niitä juuri voi pitää elinkelpoisina (kolmen hengen perheen peruskuluihin riittävinä). B:n johdon mukaan pienen perheen elinkustannukset ovat vähintään 700 yuania kuussa B1:n alueella, ja 800–900 yuania kuussa siellä missä B2 ja B2S toimivat.

Vuoden parin välein kaupunkien työvoima- ja sosiaaliturvavirastot määrittävät uudet tunti- ja kuukausipalkkaminit tavanomaisen 44-tuntisen työviikon mukaan. Ylitöistä laki edellyttää maksamaan vähintään 150 prosenttia arkin, vähintään 200 prosenttia viikonloppuisin ja vähintään 300 prosenttia, jos ylityötä teetetään laillisina lomapäivinä.

Kiinan työvoimalain mukaan palkat on maksettava kuukausittain.⁴² Palkkojen maksusta annetun väliaikaissäännöksen (1995) mukaan maksupäivä ei voi olla kauemmin kuin kuukausi viimeisen työskentelykauden jälkeen. Esimerkiksi 1.–31. heinäkuuta tehdystä työstä pitää maksaa palkka viimeistään 31. elokuuta.

39) Haastattelut tehtiin SwedWatchin muodollisen vierailun aikana, ja työntekijät näkivät haastattelijoiden tulevan työnantajan kanssa, joten kertoman sisältöön pitää suhtautua sen mukaan.

40) D:n viiden kivenhakkaajan haastattelut tehtiin marras-joulukuussa 2007.

41) Työvoimalaki, Luku IV, kohta 38, 5.7.1994, ks. viite 35

42) ibid., Luku V, kohta 50.

FUJIAN

Vähiten palkkaa saavat yritysten päiväpalkkaiset siivoajat ja vartijat. Urakka- tai kappalepalkkaiset ansaitsevat tuotantomäärien mukaan. Perusteena voidaan pitää esimerkiksi laattojen paksuutta. A ja C kertovat korvaavansa ylityöstä 150 prosenttia 8 tunnin jälkeen ja 200 prosenttia viikonloppuisin kuten laki edellyttää. Kuten edellä kerrottiin, käytännössä vain iltatyötä pidetään ylityönä, ei viikonlopputyötä.

Kaikki yritykset maksavat palkat työntekijöiden pankkitileille. B1 ja C maksavat palkat kuukauden jälkeenpäin, joten syyskuun palkka tulee marraskuussa.

Yksikään yritys ei anna palkkanauhaa, josta ilmeneisi palkan laskutapa ilmeneisi ja se, mitä sosiaalivakuutusmaksuja palkasta on pidätetty.

A maksaa ammattitaidottomille kivityöläisille 800–1 000 yuania kuussa ja ammattitaitoisille kivimiehille 1 200–1 300 yuania. Ylityökorvaus on 3,3 yuania tunnissa, mikä on vähän kuukausipalkkaan nähden. Iltatyöstä maksettu ylityökorvaus mukaan lukien kuukausipalkat vaihtelevat 800–2 000 yuanin välillä. Uudet työntekijät saavat minimipalkkaa, joka on A:n alueella 700 yuania kuussa. Työpäivät ja iltojen ylityötunnit löytyvät tehtaan ilmoitustaululta.

B1:ssä johto kertoo maksavansa apulaisille 50 yuania päivässä. Yksi heistä kumminkin kertoi saavansa kiinteän 600 yuanin palkan kuussa 7-päiväisestä viikosta. Tuotantotyöntekijöiden takuuperuspalkka on 600 ja 1 200 yuanin välillä, tuotantomäärästä riippumatta. Joskus urakkajärjestelmä tuo lisäansioita. Ammattitaitoisen työvoiman kuukausipalkka on 1 500–2 500 yuania.

Kaikesta tuotannosta maksetaan sama urakka-palkka, työtunneista riippumatta. Kehäsahojen lähellä on ilmoitustaulu, joka näyttää saavutetut tuotantomäärät ja johdon mukaan työläiset näkevät siitä miten palkka lasketaan.

B2:ssa konekiillottajat ansaitsevat noin 2 400 yuania kuussa. Työpäivä on 6–9 tuntia. Erään toisen yksikön tilapäistyöntekijät kertoivat ansaitsevänsä 1 000–1 400 kuussa, selittäen sitä niin, että joutuvat maksamaan työnantajalle korvauksen rikkomistaan kivistä. Kiinteäpalkkaisten perusansio on 800–1200 kuussa, ja ylityökorvaus 4 yuania tunnilta. Konekiillottajat valittavat, että heidän ansionsa ovat laskeutuneet kun taas elinkustannukset ovat nousseet rajusti viime vuosina. Yritysten selitys on, että luonnonkivialan kilpailu etenkin Euroopan markkinoilla on kovaa.

C:ssä kuukausipalkat vaihtelevat työntekijästä riippuen 1 600:sta 5 000 yuaniin, sanoo työnantaja. Työntekijöiden mukaan apulaisen kuukausipalkka on 800 yuania ja ammattilaisten 1 200–2 500. C käyttää samanlaista peruspalkka- ja urakkalisämallia kuin B1:kin.

Useat yritykset maksavat työntekijöilleen alle minimipalkan, kun ajatellaan työviikon pituutta ja laillisuutta ylityökorvauksia. 800 yuanin palkka 7-päiväisestä 56 tunnin työviikosta ei voi mitenkään vastata paikallista laillista kuukauden minimipalkkatasoa (650 yuania 44 tunnin työviikosta).

SHANDONG, LÄNSIOSA

Kaikki tuotantotyöntekijät saavat urakka- tai kappalepalkkaa. Ensimmäisen kuukauden alkupalkka voidaan määrittää esimerkiksi 600 yuaniin, mikä on alle minimipalkan. Sen jälkeen maksetaan jokaiselta tuotetulta kivimetritä.

B3:n johto kertoo, että keskipalkka on noin 2 000 yuania ja vastaa muita alueen tehtaita. Palkat ovat nousseet kuulemma huomattavasti viime vuosina. Aiemmin työntekijöitä sai 800 yuanilla, nyt pitää maksaa vähintään 1 500. B2S1:n johto kertoo, että kiillotuksessa ansaitaan eniten, 1 500–2 000 kuussa. B3S2:ssa alimmat palkat ovat 1 500 kuussa, ammattitaitoisten palkat jopa 2 500. B3S3:ssa palkat vaihtelevat 1 000–2 000 yuanin välillä työtehtävästä riippuen.

Eri tehtaiden työntekijöiden kertomat palkat ovat alempia. Jotkut kertovat ansaitsevansa pakkauksessa korkeintaan 900 kuussa, kaksi kivenkantajaa 1 300 kuussa ja kaksi kivenleikkaajaa 1 500. Eräs kiillottaja sanoi saavansa 2 000. Palkkatiedot koskevat tavanomaista työjaksoa, jolloin ei sada eivätkä he ota vapaapäiviä peltotyöhön. Talvella palkat ovat alemmat. Yleensä ne kuulemma maksetaan ajallaan tai korkeintaan viikon myöhässä. Selkeitä palkkakuitteja ei jaeta.

B3:n johto selittää, että kivialalla työläiset ansaitsevat noin kolmanneksen vähemmän kun tekstiili- ja huonekalutehtaissa Shandongin kaupungeissa. Tätä selitetään sillä, että kalkkikivialue on syrjäisempi sijainniltaan ja sillä on kaupunkeja alempi laillinen minimipalkkataso. Useimmat työläiset myös hyväksyvät alemmat palkat, koska kivityössä he voivat edelleen asua pientiloillaan ja viljellä.

SHANDONG, ITÄOSA

Palkat vaihtelevat 1 300 ja 3 000 yuanin välillä. Tilapäisestä urakatyöstä maksetaan keskimäärin 1500–1600 yuania kuussa. Päivittäinen urakkapalkka on 60–100 yuania.

D:n neljä kivenhakkaajaa kertoi SwedWatchille ansaitsevansa yleensä vähän yli 1 000 yuania kuussa. Palkat vaihtelivat 900:sta 2 000 yuaniin, ja työntekijät saivat valita kuukausittaisen maksupäivän tai että heille maksetaan kolmesti vuodessa kun he lähtevät kotiin.⁴³

E maksaa palkat usein vain silloin, kun työntekijät lähtevät peltotöihin. E:n koneenkäyttäjät ansaitsivat 800–1200 kuussa, johdon mukaan. Alle laillisten minimipalkkojen maksaminen ei vaikuttanut ongelmalta Shandongin itäosassa. Yritykset kumminkin kertoivat SwedWatchille joutuneensa nostamaan urakkapalkkoja joka työkaudella viime vuosina sadakseen työntekijöitä. Kivityötä pidetään raskaana, eikä se houkuta nuoria alalle.

Työntekijöiden haastattelujen perusteella on selvää, ettei kumpikaan yritys jaa palkkakuitteja, joista selviäisivät palkan laskentaperusteet.

Yhteenvetona:

- Kiinan lain mukaan työntekijöillä on oikeus ylityökorvaukseen ja -korotuksiin. Yksikään Shandongin yritys ei maksa niitä lain mukaan. Jos heillä olisi tai he olisivat hakeneet erityislupaa työvoimavirastosta, työsopimuksissa näkyisivät palkan, työtuntien ja ylityökorvausten erityisehdot.

- Viikon kaikki 7 päivää tulkitaan arkipäiviksi, mikä on väärin.

- Kaikki eivät maksa palkkoja kuukausittain.

- Työntekijät eivät saa palkkakuitteja joista ilmenisi palkan laskutapa.

3.10 Vakuutukset

Kiinan lain mukaan kaikilla työntekijöillä tulee olla sosiaalivakuutus.⁴⁴ Sen tulee lain mukaan kattaa eläkkeelle jäänti, sairaus ja vammat, työperäisten vammojen aiheuttama invaliditeetti tai ammattitauti, työttömyys ja raskausaika. Joissakin tapauksissa maksut voivat olla alle minimipalkan. Jos työntekijä sairastuu tai saa vamman työajan ulkopuolella, tehtaalla tulisi maksaa sairausajalta palkkaa vähintään 80 prosenttia paikallisesta minimipalkasta.⁴⁵

Siirtotyöläisten on ollut vaikea siirtää sosiaalivakuutusta mukanaan kotiseudulleen, koska Kiinassa ei ole valtiollista sosiaalivakuutusjärjestelmää. Työnantajat saattavat käyttää sen puutetta maksamattomuuden perusteena. Siirtotyövoiman vakuuttamista on pyritty viime aikoina varmistamaan. Lain mukaan kaikille työntekijöille on otettava tapaturmavakuutus, riippumatta siitä, mikä asuinpaikan kotalouskortti (hukou) heillä on.

Muiden vakuutusten osalta alueelliset säännökset vaihtelevat. Vuodesta 2005 alkaen esimerkiksi Xiamenissa on edistetty siirtotyövoiman eläke- ja työttömyysvakuutusturva, ja se nauttii sitä Xiamenista muutettuaankin.⁴⁶

FUJIAN

Aiemmin vakuutuksia vaadittiin vain kaupungeissa kuten Xiamenissa. Kun vakuutus tuli siellä pakolliseksi, useat yritykset siirtyivät toisaalle. Vuodesta 2006 lähtien hallitus on vaatinut vakuutuksia myös maaseutupaikkakunnilla. Xiamenissa vakuutusmaksu on korkeampi ja vastaa noin 20 prosenttia palkasta. Osan voi vähentää palkasta. Xiamenin ympäristössä maksu on vain 5 prosenttia.

A:n johto kertoo, että yritys on vakuuttanut kaikki pysyvät työntekijänsä lain edellyttämällä tavalla ja maksaa myös hoidon ja palkan tapaturman jälkeen 60 kuukauteen saakka. Työntekijät vahvistivat, että kaikki yli kolme kuukautta työskennelleet vakuutetaan, mutta he eivät tienneet vakuutusten sisällöstä. Vakuutuksen vuoksi palkasta pidetään keskimäärin 100 yuania kuussa.

B1:n tehtaalla johdon ja työntekijöiden mukaan kaikilla työntekijöillä on tapaturmavakuutus. Vakuutussopimus näytettiin meille. Tuotantotyöntekijöille

44) Työvoimalaki, Luku IX, kohta 73

45) Työvoimalain soveltamisohje, artikla 59 (1995)

46) Xiamen Net, 7.10.2007 (2.1.2008)

maksetaan 500–600 yuanin minimipalkkaa sairausajalta. Työntekijöiden mukaan heillä on toistaiseksi vain työtaturmavakuutus, muttei työttömyys- tai eläkevakuutusta. Vakuutus otetaan 2–3 vuotta työskennelleille vakituisille, joita on 20–30 prosenttia työvoimasta.

B2:ssa työntekijät kertovat, ettei heitä ole lainkaan vakuutettu. Tapaturmista tai sairaslomista johtuvalta poissaoloajalta ei makseta palkkaa, eikä yleensä korvauksiakaan jos joku vammautuu työtaturmassa. Yhdessä tapauksessa työntekijä on saanut kertakorvauksen vakavasta vammasta, mutta korvaus jäi alle kuukauden minimipalkan, vaikkei työntekijä ei voinut palata töihin pitkään aikaan.

C:n työntekijöillä on eläke-, työttömyys- ja tapaturmavakuutukset, johto kertoo. Työntekijöille on heidän mukaansa kerrottu vain tapaturmavakuutuksesta. C väittää että yritys joutuu maksamaan myös synnytyksen aikaan liittyviä vakuutuksia sekä miehille että naisille. Vakuutukset maksetaan työnantajan mukaan jo ensimmäisestä työsuhdekuudesta alkaen.

SHANDONG, LÄNSIOSA

Jiaxiangin alueella ilmeisesti yksikään yritys ei ole ottanut sosiaalivakuutuksia työntekijöilleen. B:n pääjohtajan mukaan Kiinan terveydenhoitouudistuksen myötä hallitus järjestää kaupunkien työläisille terveysvakuutuksen. Vaikka B sanoo, että se on ottanut kivimiehilleen sosiaalivakuutukset, kellään haastatelluista ei ollut sosiaaliturvanumeroa, eikä kukaan tiennyt yhtään vakuutukset hoitanutta yritystä. Sairausvakuutuksen puuttuessa sairausloma tarkoittaa ansionmenetystä. Vain työtaturmien varalle oli käytössä epävirallisia järjestelyjä. B3S1:n johto selitti, että työtaturmaan joutunut työntekijä saa minimipalkkaa. B3S2:ssa maksettiin samassa tapauksessa puolet tehtaassa samassa tehtävässä työskentelevien keskipalkasta.

SHANDONG, ITÄOSA

Työntekijöiden haastattelujen perusteella työnantaja ei ollut ottanut kellekään pakollisia vakuutuksia. D ilmoitti maksavansa tapaturma- ja eläkevakuutukset kaikille oman tehtaansa 200 työntekijälle. Aina-kaan päätehtaalla tapaamillamme kahdella työntekijällä ei ollut vakuutuksia. Johdon mukaan vakuutukset kattavat myös kylvö- ja sadonkorjuuajat, mutta silloin vakuutus määräytyy kunnan minimipalkan perusteella.

D sanoi, että yrityksen käyttämät alihankkijat, joista toinen Xiamenin pohjoispuolella Fujianin maakunnassa ja toinen Shandongissa, noudattavat samaa vakuutuspolitiikkaa. SwedWatchilla ei ollut tilaisuutta vahvistaa tietoa. Yhden alihankkijan tehtaalla, jossa kävimme, ei tehty työsopimuksia ja työntekijät oli vakuutettu vain tapaturmien varalta. D väitti, että se käytti tätä alihankkijaa vain silloin jos tuli suuria kiireellisiä tilauksia. Alihankkijatehtaan työnjohtaja vahvisti ristiintarkastuksessa tiedon.

E ei tee työsopimuksia myöskään eikä vakuuta urakkapalkkaisia kausityöntekijöitään. Toimistotyön-

tekijöillä on työsopimukset ja eläke- ja tapaturmavakuutukset, muttei työttömyys- eikä muita sosiaalivakuutuksia, joita laki edellyttää.

Koska Shandongin itäosassa kivityötä tehdään vain 200 päivää vuodessa, saattaa olla vaikeaa vakuuttaa kaikki työntekijät, mutta hongkongilaisten työntekijöiden oikeuksien asiantuntijoiden mukaan vähintään kirjalliset työsopimukset ja tapaturmavakuutus pitäisi hoitaa.⁴⁷

Tiivistäen:

- Kiinan laki edellyttää että kaikille työntekijöille otetaan tapaturmavakuutukset, mitä E ei noudata.

- Ei D eikä E juuri vakuuta työntekijöitään paitsi tapaturman varalle.

3.11 Ay-oikeudet

Järjestäytymisvapaus ja oikeus kollektiivisiin työehtoneuvotteluihin ovat osa ILO:n työelämän perussopimuksia ja YK:n ihmisoikeusjulistusta. Ammattiliitot ovat osoittautuneet tehokkaiksi kanaviksi parantaa työntekijöiden oikeuksia ja samaan aikaan tuoda heidän asioitaan esille. Näin he voivat osallistua yhteiskunnan toimintaan ja suojautua taloudellisten muutosten kielteisiltä vaikutuksilta eri puolilla maailmaa.

Kiina ei ole ratifioinut ILO:n sopimusta 87 (järjestäytymisvapaus) eikä sopimusta 98 (oikeus kollektiivisiin neuvotteluihin). Kiinan lain nojalla se rikkoo näitä sopimuksia ja ihmisoikeusjulistusta vastaan, kun se tunnustaa vain yhden ammattiliiton – All China Federation of Trade Unions eli ACFTU:n. Kiina sallii työntekijöiden liittyä ammattiyhdistykseksi, kunhan se kuuluu tai liittyy ACFTU:un.

Tuore lainsäädäntö ja hallituksen uusi politiikka korostavat työntekijöiden järjestäytymisen ja kollektiivisten tes-neuvottelujen tärkeyttä työpaikoilla, vaikka neuvottelemisen on vain muodollista ja vaila samanveroisten neuvottelijoiden kolmikantaista luonnetta.⁴⁸

Mielipiteet ACFTU:n liittojen ja neuvottelusopimusten todellisista hyödyistä vaihtelevat kansainvälisten ja Hongkongista käsin toimivien ay-aktiivien kesken. Arvostelijat korostavat, että työläisten on vaikea saada oikeasti demokraattista edustusta paikallisissa jäsenliitoissa ilman, että paikalliset ACFTU-johtajat korruptoivat heidät.

Johtajilla on yleensä tiiviit suhteet paikalliseen yrityselämään. Toiset taas sanovat, että ACFTU voidaan demokratisoida paikallisten liittojen avulla alhaaltapäin, jos työntekijöiden edustajat aletaan valita vaalein ja kollektiiviset neuvottelut.⁴⁹

Yleisesti on tunnettua, että ACFTU on perinteisesti tuhonnut kollektiivisten neuvottelujen merkityksen, kun sillä on tiiviit siteet paikallishallinnon ja yritysmaailman kanssa. Siitä johtuen vakautta ja

47) Staphany Wong, IHLO, keräsi tietoa tästä Labour Action Chinasta ja China Labour Bulletinista marras-joulukuussa 2007.
48) China Labour Bulletin, tutkimusraportti nro 4, ”Breaking the Impasse”, www.clb.org.hk marraskuu 2007, s. 2 viittaa sekä ay-lakiin (1992) että työvoimalakiin (1994) ja uuteen työsuhdelakiin (2008).

49) China Labour Bulletin, tutkimusraportti nro 4, s. 2

43) D:n työntekijöiden haastattelut tehtiin marras-joulukuussa 2007.



D:n louhimolla käydessämme porari paloitteli kamaa, suurta graniittilohkareta, ilman kuuloa ja hengityssuojaimia, vaikka poraus synnyttää melua ja pölyä. Kuva: ©SwedWatch

SwedWatch kävi kahdessa louhoksessa, joista toinen on B3S2:n ja muiden yritysten yhteisyritys. Tuotantotavat ja työolot olivat molemmissa samanlaiset. Ensimmäisen pinta-ala on 6 000–7 000 neliömetriä, ja kukin yritys irrottaa kiveä omasta kohdastaan. Päivässä louhitaan 50–60 m. Louhos toimii seitsemänä päivänä viikossa, paitsi sadepäivinä. Siinä työskentelee noin 50 ihmistä.

Johdon mukaan kuolemaan johtaneita onnettomuuksia ei ole sattunut sen jälkeen, kun siirryttiin räjäytyksistä sahaukseen ja poraukseen kymmenen

vuotta sitten. Lohkareiden pitkät sivut leikataan kehäsahoilla. Lyhyet sivut ja pohjat porataan ja kiillataan metallisauvoin, jotka painetaan reikiin.

Pystysuoraan poratessaan miehet joskus nojaavat jalalla poran painoa lisätäkseen. Kun porataan vaakasuoraan, lohkaréen pohjaa, yksi työntekijä pitelelee poraa ja toinen joka seisoo lohkaréen päällä vetää poraa lohkaretta vasten vyötärölleen sidotun vyön avulla.

Louhosten työalueet vaikuttavat melko sekaisilta. Esimerkiksi porien polttoainekanistereita lojuu

ympäriinsä, ja toisen louhoksen keskellä leikkii joukko pikkulapsia. Työntekijöillä ei ole suojavarusteita. Monet kertovat, että kumpikaan louhimo ei järjestä suojavarusteita. Joidenkin mukaan vakavia onnettomuuksia ei ole sattunut viime vuosina, toiset kertovat pienemmistä. Toisten mukaan vakuutuksia ei ole, toiset eivät tiedä, onko. Työsopimuksia ei ole, ja palkka perustuu urakkaan.

Johdon mukaan työläiset ansaitsevat noin 3 000 yuania kuussa, koska työ on niin raskasta. Työläisten mukaan heidän ansionsa on 1 800–2 000 kuussa. Eräs kiviporari kertoi työskentelevänsä 8–10 tuntia joka päivä. Hänen saamansa palkka riippuu kiven laadusta, vaikkei hän voi laatuun vaikuttaa. Suojavarusteita porari pitää tarpeettomina, ja korvatulpat olisivat epämukavat. Hän on kyllä havainnut kuulonsa heikentyneen porauksen myötä.

Heikkolaatuiset kivet murskataan käsin louhoksessa ja käytetään sementinvalmistukseen. Joukko murskaajia kertoo työskennelleensä muutaman kuukauden tässä louhoksessa ja ansaitsevansa työpäivien lukumäärästä riippuen 1 000–2 000 yuania kuussa 8-tuntisia päiviä tehden. Tapaturmia sattuu esimerkiksi kun rekan lavalle heitettyä kiviä putoaa sieltä.

SHANDONG, ITÄOSA

Useimmat yritykset kertoivat että louhostyöntekijät on tapaturmavakuutettu koska heidän työtään pidetään vaarallisempina kuin käsinhakkuuta.

Kävimme useissa louhoksissa, ja huomasimme, ettei kukaan käyttänyt kasvo- tai kuulosuojaimia, vaikka poraus oli käynnissä.

D:n käyttämän louhoksen työntekijöiden työviikko on 7-päiväinen ja työpäivä 8-tuntinen. Louhintalupa kuuluu yrityksen ulkopuoliselle, mutta D ostaa lähes koko tuotannon. Työntekijät saavat 100 yuania päivässä. Työtä louhoksessa tehdään kahdeksan kuukautta vuodessa, loppu aika kuluu pienviljelyssä.

Kaksi louhijaa kertoi, etteivät he pidä työstään etenkin kesällä, kun on hyvin kuuma. Työtä voi tehdä vähemmän ja palkka alenee. Lumi- ja vesisateesakaan ei voida louhia kiveä. Silloin jää palkatta. Onnettomuuksia ei ole toistaiseksi sattunut, eivätkä miehet koe työn vaikuttaneen terveyteensä.

Johdon mukaan D:n ja E:n louhostyöntekijät on vakuutettu työtaturman varalle ja heillä on työsopimukset. Työntekijöiden haastattelujen perusteella tämä piti paikkansa vain joidenkin D:n työntekijöiden osalta.

E ja sen paikallinen yhteistyökumppani tilaavat ja ostavat enimmäkseen yhden louhoksen kiveä. Ostot ovat noin 80 prosenttia sen tuotosta.

5. KYSYMYKSET JA KÄYTÄNTÖ

5.1 Ostajien tiedustelut ja vaatimukset

Ulkomaiset asiakkaat tekivät laatutarkastuksia useimmille tässä selvityksessä mainituille kiinalaisille kiven toimittajille. Laatuvaatimuksiin verrattu-

na eettisten standardien vaatimukset ovat harvinaisempia, vaikka jotkut kiven toimittajat ovat joutuneet vastaamaan työ- ja ympäristöoloja koskeviin kysymyksiin. Esimerkiksi yritys A oli pannut merkille ostajien kasvavan kiinnostuksen ympäristöasioihin kuten pölyn leviämiseen. Etenkin suuri brittiyhtiö Marshalls on vaatinut yritys B:lta työelämän perusnormien noudattamista. B olikin aloittanut SA8000-standardin mukaisen järjestelmän rakentamisen. Myös B3S1:n ostajat kysyivät joskus palkoista ja työtuunneista.

Yritys D kertoi, että ostajat olivat alkaneet kiinnittää huomiota eettisiin kysymyksiin neljä vuotta sitten. Ensin kyseltiin lapsityövoiman käytöstä, sitten työturvallisuudesta sekä ruokaturvasta ja hiljattain ympäristöasioista. Eräät pohjoismaiset ostajat kuten Erikstone Oy olivat nostaneet esiin kaikki nämä kysymykset, toisin kuin saksalaiset kilpailijansa, jotka vaativat ainoastaan lapsityövoiman käytön kieltä. Yritys E oli keskustellut saksalaisen asiakkaansa kanssa koko alihankkijaketjun työturvallisuudesta.

Useat kiinalaisfirmojen johtajat suhtautuivat myönteisesti eurooppalaisilta ostajilta tuleviin työoloja koskeviin vaatimuksiin. Eräät SwedWatchin selvityksessä mukana olevat kiinalaiset kiventuottajat ryhtyivät tarkemmiksi alihankkijoiden valinnassa, kun ruotsalaisilta asiakasyrityksiltä tuli vaatimuksia.

5.2 Kiinan hallituksen säädökset

Useiden kiinalaisten kiviyritysten mielestä sekä ostajamaiden että Kiinan lainsäädännön vaatimukset ovat tärkeitä työolojen parantamisessa. Kiinan lainsäädäntö onkin niin kattava, että sen noudattaminen riittäisi varmistamaan ulkomaisten ostajien kaikki vaatimukset paitsi ammatillisen järjestäytymisvapauden ja ehkä riittävän palkkatason. Käytännössä lainsäädännön noudattamista ei kuitenkaan valvota Kiinassa riittävästi. Yritys B:n mukaan työolot saattaisivat parantua jopa nopeammin, jos eurooppalaiset ostajat painostaisivat kiinalaisia työviranomaisia eivätkä yksittäisiä yrityksiä.

SwedWatch ja SOMO eivät saaneet paikallisviranomaisilta tietoja työ- ja ympäristölainsäädännön valvomisesta. Kiinalaisten tarkastajien keskuudessa korruptio on yleistä, ja viranomaisvalvonta voi vaihdella paljonkin alueittain.⁵⁶ Esimerkiksi yritys A:n mukaan työturvallisuusviranomaiset pistäytyvät paikalla vain, jos on tapahtunut onnettomuus. Silloin he tarkastavat myös melutason ja viemäroinnin.

Yritys C väitti, että työturvallisuusviranomaiset tarkastavat koneet joka vuosi, mutta ei voinut todistaa väitettään. C:n mukaan sen alueella valvonta on tiukempaa, koska luonnonkiviteollisuus ei ole siellä merkittävä teollisuuden haara, eikä valvonta aiheuta vahinkoa työllisyydelle.

Tehtaan B3S1 mukaan paikallinen kaivoshallinto, joka vastaa myös louhimoista, tarkastaa tehtaan koneet jopa kuukausittain. Kaikki itäisen Shandon-

⁵⁶) Useat lähteet todentavat tämän; IHLO:n tutkimukset, "Sustainability in Chinese supply chain"-seminaari Tukholmassa 2007-11-29, jne.

”sopuisuutta” on korostettu kahden samanveroisen osapuolen, työnantajien ja työntekijöiden, välisten todellisten neuvottelujen sijaan. ACFTU:n rooli oli ennen hyväntekeväisyys- ja hyvinvointijärjestön, mikä on johtanut siihen ajatteluun, etteivät työntekijät tarvitse ammattiliittoja, koska he eivät tunne ”todellisten” liittojen roolia.

FUJIAN

Fujianissa useimmat yritykset kertoivat ammattiliitoista, millä yleensä tarkoitettiin sitä, että kaikki työntekijät liitetään automaattisesti ACFTU:n paikallisyhdistyksen jäseniksi. Yritys A kertoi, että paikallishallinto oli vaatinut sitä perustamaan yhdistyksen, mikä on vastoin Kiinan omaa ay-lakia (artikla 2). Sen mukaan ammattiliitto on ”kansan järjestö, jonka työväenluokka perustaa vapaaehtoisesti”.⁵⁰

Hallitus ja yritykset nimittivät ay-johtajat. Noin puolet A:n työntekijöistä kuuluu liittoon. A:n johdon mukaan liitto järjestää vaelluksia ja piknikkejä ja antaa rahaa vaikeuksiin joutuneille työntekijöille ja se on myös kommentoinut lomina parina viime vuonna. Kun yrityksen johto päättää palkoista, liitolta kysytään mielipidettä.

B1:n tuotantopäällikkö on myös liiton edustaja. Yleensä liitto hoitaa työntekijöihin liittyvät ongelmat itse.

C:n mukaan laki vaatii, että tehtaalla on ammatityhdistys ja että kaikki kuuluvat siihen automaattisesti, mikä on vastoin ay-liittolakia. C:ssä yhdistyksen valitaan vaalilla kolme jäsentä ja useimmiten se käsittelee työntekijöiden välisiä ristiriitoja. ”Mutta me hoidamme kaikkia asioita, työntekijöillä ei ole syytä valittaa”, johtajan avustaja sanoo. Sopimusta kollektiivisista neuvotteluista ei ole.

Vaatus yritysten pakollisesta ammatityhdistyksestä ei ole laillinen.

Tietoisuutta ammattiliitoista ja työntekijöiden ja työnantajien kollektiivisista neuvotteluvoimista on parannettava.

Yritysten olisi hyvä varmistaa, että työntekijöiden edustajat valitaan demokraattisesti ja että yritysjohdolle ja uudet ay-edustajat sopivat työehtosopimusneuvotteluista.

SHANDONG, LÄNSIOSA

Shandongin länsiosassa ei toimi ammatityhdistystä missään yrityksessä, jossa SwedWatch kävi. Oli epätavallista, että alueen yksityisissä yrityksissä olisi ammatityhdistys.

SHANDONG, ITÄOSA

Kummassakaan yrityksessä ei ollut tehdastasolla ammatityhdistystä. Yritysten mukaan kyseisellä alueella ei vaadita työntekijöiden automaattista liittymistä ACFTU:un, kuten eteläisissä maakunnissa.

Yrityksillä ei ollut käsitystä siitä, että työntekijät ehkä tarvitsisivat ammatityhdistystä työpaikalleen.

50) Laki ammattiliitoista, 1992. http://www.ilo.org/natlex/natlex_browse.details?p_lang=en&p_country=CHN&p_classification=o2&p_origin=COUNTRY&p_sortby=SORTBY_COUNTRY

E:n johtajan mukaan yrityksessä ei toimi ammattiyhdistystä koska tuotantoa ei ole järjestetty tehdasmaisesti vaan joustavasti ulkotiloissa tapahtuvana toimintana.

”Ehkä työntekijöillä on muita järjestäytymismuotoja kuten kyläkomiteat kylissä”, hän arveli. Hän kertoi joskus, että kyläkomitea on joissakin tapauksissa puuttunut asiaan ja mennyt tehtaaseen, joka ei ole maksanut palkkoja ajallaan. E:ssä sitä ei kuulemma tapahdu, koska palkat maksetaan ajoissa.

Tulokset ovat samat kuin Fujianissa. Lisäksi Shandongissa kannattaisi kertoa työntekijöille Kiinan ay-laista. Tehdaskohtaisia yhdistyksiä voisi perustaa, joihin työntekijän edustajat valittaisiin vaaleilla.

3.12 Ympäristökysymykset

Kiviteollisuuden ympäristökysymyksiä ovat maankäytön lisäksi sivukivi- ja rikastushiekkajäte ja vedenkulutus. Louhimoiden käyttöoikeus hankitaan Kiinan valtiolta. Yrityksiä ei vaadita maisemoimaan louhoksia käytön jälkeen.

Kiinan kiviteollisuuden ympäristökysymyksiä mahdollisesti koskevaan lainsäädäntöön ei ole tämän selvityksen rajoissa ollut mahdollista perehtyä. Alan ympäristövaikutuksista saa kumminkin käsityksen kiviteollisuuspaikkakunnan ympäristötarkastajien kanssa käydyn keskustelun perusteella.⁵¹

Mikäli kivitehtailla on saostussäiliöt vedelle ja vesi saa seistä vähintään viikon, jätevedestä ei ole haittaa. Lähes kaiken veden voi sen jälkeen kierrättää tehtaassa ja loput päästää suodattimen läpi maastoon. Ainakin Ruotsissa yritysten on tarkistettava veden typpipitoisuus, koska suurten lohkariden eli kammien irrottamisessa kiintokalliosta käytetään räjähdysaineita, mikä voi johtaa typen kertymiseen jäteveeseen. Muuten ainakaan graniittia jalostavien tehtaiden jätevedessä ei juuri ole haitallisia aineita.⁵²

Suomalaisen laajan selvityksen mukaan luonnonkiviräjäytyksissä typpipitoista räjähdysainetta käytetään niin pieniä määriä, että typpipäästöt ovat marginaalisia.⁵³

Raskasmetallien päästöt vesiin riippuvat kumminkin kivilajista. Asiantuntijan mukaan on epätodennäköistä, että graniitti sisältäisi ongelmallisia määriä raskasmetalleja. ”Ei veden anneta ensin seistä saostusaltaissa vaan se päästetään suoraan jokiin tai järviin, voi syntyä ympäristöongelmia.”⁵⁴

FUJIAN

Kaikissa tehtaissa käytettiin kierrätysvettä kehäsaajoissa ja suuriin leikkureihin. Yritys C käytti kierrätysvettä muihinkin käsikäyttöisiin laitteisiin. Vesi kerätään työsalien lattiasa olevien jätevesikourujen avulla, ja pöly ja lika painuvat jätelammikoissa poh-

51) Selvityksen tämä osuus perustuu myös osin SwedWatchin aineistoon.

52) Sam Skällberg, ruotsalaisen Kristianstadin kaupungin ympäristötarkastaja, 14.12.2007

53) Luonnonkivituotannon elinkaaren aikaiset ympäristövaikutukset. Toim. Soile Aatos. Ympäristöministeriö, 2003. Kirjoittajan saama suullinen tieto Tukesista. s. 47.

54) Sam Skällberg, ks. viite 36

jalle. Joskus vettä käsitellään kemikaalein. Vesi säilytetään säiliöissä. Ajoittain se vaihdetaan. Se ei selvinnyt, käsitelläänkö jätevesi uudelleen vai päästetäänkö se jäteviemäriin. Kukaan kyläläinen ei valittanut paikallisille tutkijoille louhosten tai kivitehtaiden aiheuttavan ympäristöongelmia.

Tehtaissa raaka-aineen käyttötehokkuus riippuu raakablokkien laadusta ja muodosta. Yleensä tehokkuus on korkea ja sitä valvotaan koska raaka-aineen hinta on suhteellisen korkea. A:n ja B2:n johtajien mukaan käyttöaste olisi 85 A:ssa ja 90 prosenttia B2:ssa. Ns. sivukivi voidaan kerätä ja käyttää tienrakennukseen. Kiinteä jäte ja rikastushiekka läjitetään erikseen A:n lähistölle. C vie ne toiseen maakuntaan.

SHANDONG, LÄNSIOSA

Kaikki yritykset murskaavat sivukiven ja muun kivi-jätteen, ja murske käytetään toisaalla sementin teossa. Näin lähes kaikki irrotettu kiviaines käytetään hyödyksi. Kaikilla tehtailla on jätevesilammikot, joista rikastushiekka poistetaan ajoittain. Joskus sitä käytetään kuoppien täyttöön teillä, mutta joskus se viedään peltojen laiduille tai louhoksiin. Useimmat yritykset eivät kierrätä jätevettä. Vesi, jossa on yhä kalkkiväriä, menee viemäriin tai valuu kohti tehtaiden lähistöllä olevia peltoja.

SHANDONG, ITÄOSA

Shandongin louhokset ovat melko syviä, jopa 60 metriä. Avolouhokset muuttavat ympäristöä huomattavasti. E:n mukaan vain neljäsosa kivistä saadaan tarvekiveksi, loppu on sivukiveä. Silti he eivät näe sen menevän hukkaan, kun se käytetään rakentamiseen tai tierakentamiseen. Käyttöön sisältyy terveysriski, koska graniitista lähtöisin oleva kvartsi-pöly leviää teiden laidoilla ja rakennushankkeissa.⁵⁵

Kiviteollisuudessa tarvitaan vettä niin kiillotukseen kuin sahaukseen. D:llä ja E:llä on tuotannossa käytetyn veden kierrätysjärjestelmät. Ympäristönsuojeluvirasto on niiden mukaan tarkkana veden kierrätyksestä ja tarkistaa sen vuosittain ja ottaa vesinäytteitä. Kierrätys tapahtuu kolmen tai neljän altaan avulla: hiekka eroaa vedestä kun vettä seisotetaan altaissa ja laskeutuu niiden pohjalle, ja vesi siirretään aina seuraavaan altaaseen.

Viimeisestä altaasta vesi käytetään kiven kiillotukseen. Kummankaan yrityksen mielestä lopulta ympäristön pääsevistä vedestä ei ole haittaa, kun siihen ei edes lisätä kemikaaleja tai liuottimia.

Luonnonkiven louhintaa on mekaanista. Vaikutukset riippuvat kivilajista, eikä SwedWatchilla ollut mahdollisuutta tutkia asiaa tarkemmin. Rikastushiekka ja muu kiinteä jäte kerätään ja läjitetään ajoittain. Yritysten mukaan puhdasta vettä joudutaan lisäämään joskus, koska sitä haihtuu.

Työntekijöiden haastattelujen yhteydessä tavattiin myös lähistön kyläläisiä. Heitä kiviteollisuuden päästöt eivät huolestuttaneet eivätkä he olleet havainneet ongelmia pientiloillaan.

55) Per Franck, kiviteollisuuden erikoistunut työympäristöinsinööri, 26.11.2007

4. KIVILOUHIKOT: KESTÄVÄN LOUHINNAN KYSYMYKSIÄ

Kiinassa kivilouhimoiden työoloja säätelevät samat lait kuin tehtaidenkin. Kiviyrittäjien mukaan viranomaiset ovat viime vuosina pyrkineet säätelemään louhimoiden toimintaa entistä enemmän, koska onnettomuuksia on tapahtunut. Fujianissa oikeus räjäyttää kiintokalliota on nykyään rajoitettu yrityksiin, joilla on siihen erityislupa. Yrittäjien mukaan tämä on lisännyt räjäytysten turvallisuutta.

FUJIAN

Louhimoihin pääsy oli käytännön syistä vaikeata, joten tiedot Fujianista ovat melko rajalliset. Vain B2:n tehtaalla läheiseen louhimoon päästiin. Kamit irroteetaan kalliosta osin mekaanisesti sahaten ja osin iskemällä kiiloja kiveen, jotta leikattu kivi voidaan jakaa lohkoiksi. Ne nostetaan nostureilla pienten kuorma-autojen laivoille ja kuljetetaan tehtaiden lähistölle varastoitaviksi. B2:n läheinen louhimo tuottaa 200–250 m³ päivässä. Sadekaudella louhinta pysähtyy.

Louhimossa työskentelee noin 25 miestä. B2:n johto selitti, että heidät on palkattu työvoimavuokraajan kautta ja he ansaitsevat noin 100 yuania päivässä. Miehet käyttävät hattuja, mutteivät kypäriä. Louhimolla on 50–80 metriä syvyyttä, ja sen yläreunoja kierrätetään metallisella kaide.

Louhimon sisälläkin on joitakin suuria korkeuseroja, muttei kaiteita. Johdon mukaan terveys- ja turvatarkastus tehdään kerran viikossa. Turvallisuus vastaa suurin piirtein muita alueen louhoksia. Johdon mukaan suurempia onnettomuuksia ei ole sattunut, ja kohde on yksi niistä harvoista, joita hallitus on turvasertifioinut.

Louhimon työntekijät asuvat lähistöllä. Louhimoon johtavan reitin vierellä on pienkerrostalo ja alue, jossa lohkaraita säilytetään. Talossa ilmeisesti asuu osa kivimiehistä perheineen ja pikkulapsineen.

Graniitin päällä oleva sivukivi hylätään tai siitä rakennetaan louhoksen laidalle muuria. Yrityksellä ei ole vastuuta maisemoinnista, vaan sen kantaa hallitus. Käytetyt louhokset vain hylätään, eikä hallitus tee niille mitään.

C käyttää lähinnä yhtä louhimoa, jonne on parin kolmen tunnin matka tehtaalta. Johdon mukaan siellä on koko Fujianin tiukimmat turvamääräykset, jotka noudattavat työturvahallintoa. C on kerran esitellyt louhimoa muiden louhosten omistajille esimerkinä parhaista käytännöistä.

SHANDONG, LÄNSIOSA

Kalkkikivikukuloilla on satakunta louhosta. Kiviteollisuus alkoi laajeta alueella 1990. Vielä muutama vuosi sitten louhokset räjäyttivät kiintokalliota, mistä aiheutui kohtalokkaita onnettomuuksia. Menetelmästä on luovuttu ja nyt käytetään kehäsahoja ja poria. Kiviaineksen hyödyntämiseen tarvitaan otolupa kaivosvirastosta. Kymmenen vuoden kivenotolupa louhokseen maksaa 1–2 miljoonaa yuania, irrotetun kiven määrästä riippumatta.

gin kivitoimittajat kertoivat, että ne tarkastetaan aika ajoin, mutta tarkastusten tuloksesta ei saada mitään paperilla.

Yritys D kertoi joutuvansa mak samaan viranomaisten tekemis tä tarkastuksista.

5.3 Hintojen nousu ja kilpailu

Useiden kiinalaisyriyten mie lestä työ- ja ympäristöolojen ko heneminen johtaa hintojen nou suun. Erityisesti tehokkaampi jä tevedenpuhdistus ja pölyntor junta vaatisivat suuria investoin teja. Esimerkiksi pölynkeruun ja ilmanvaihdon parantaminen edellyttäisivät suljet tuja tehtaita. Myös palkkojen kohoaminen johtaisi hintojen nousuun.

Yritys B:n mukaan työvoimakustannukset ovat kokonaiskustannuksista 5–10 prosenttia. Jos palkko ja korotettaisiin 5–10 prosenttia, vaikutus kokonais kustannuksiin olisi kuitenkin vain yksi prosentti. Kiinalaisyriyten johtajien mielestä ulkomaisten osta jien tulisi hyväksyä korkeammat hinnat, jos ne nou sevat eettisyysvaatimusten vuoksi. Eräs yritys kertoi sen ruotsalaisostajan jo maksavan 2–3 prosenttia enemmän tästä syystä.

Jotkut kiinalaisyriytykset korostivat, että investoin nit ja parannukset koskevat koko tuotantoa, eivät pelkästään tiettyä tilausta. Siksi vaatimusten täyt täminen voi olla vaikeaa, elleivät ne tule suurilta ja vakituisilta ostajilta. Jotkut kiinalaisyriytykset perään kuuluttivat reilumpaa kilpailua, etteivät halvemmat eettisesti arveluttavat tehtaat vie ostajia. He halu sivat ulkomaisten ostajien käyttävän yhtä ja samaa standardia vaatimustensa pohjana.

5.4 Sertifikaatit

Joillakin kiinalaisilla kiviyrityksillä oli ISO 9001-laa tusertifikaatti. Eettisesti vastuulliselle toiminnalle vastaavaa sertifikaattia ei ole olemassa. Kaksi muuta sertifikaattia kuitenkin mainittiin haastatteluissa.

Yritys A suunnittelee ISO 14000-ympäristöjärjes telmän sertifiointia kolmen vuoden sisällä. Sitä var ten se joutuu tekemään huomattavia laiteinvestoin teja, kuten ilmastointi pölyämisen estämiseksi.

Yritys nimeltä SGS aloitti SA8000-standardin mukaiset työoloauditoinnit yritys B:n luona vuon na 2003. Joitakin parannuksia kuten koulutuksen li sääminen on jo toteutettu yhdessä tehtaassa. B täh täää sertifikaatin hankkimiseen muutaman vuoden sisällä, mutta toistaiseksi SA8000 koskee vain B1:tä. B suunnittelee 3–5 muun tehtaan auditointia seu raavien parin vuoden sisällä ja kaikille kiinalaisille partnereilleen viiden vuoden sisällä.

5.5 Työntekijöiden toiveet

Myös kiinalaisilta työntekijöiltä kysyttiin selvityksen yhteydessä heidän toiveitaan työolojen parantami seksi. Tärkeimmiksi aiheiksi nousivat palkkojen tai yksikköhintojen korotukset. Auditoinnit eivät herät

”Tehtaan työolot ovat hyvin epä mukavat. Työskentelemme kaikki avoimen taivaan alla. Kiven leikkaus ja kiillotus aiheuttaa liikaa pölyä ja savua, ja ympäristö on meluisa. Toivoimme, että tehdas panostaisi enemmän terveyteemme ja turvallisuuteemme.”

”Me kivenleikkaajat olemme vuokra työvoimaa. Mielestämme vaaditut tuotantomäärät ovat liian suuria, ja me olemme hyvin väsyneitä pitkien työpäivien jälkeen.”

Työntekijöiden kommentteja Fujianissa

täneet suurta mielenkiintoa. Esi merkiksi tehtaassa B koneita hi dastettiin työturvallisuuden pa rantamiseksi, mikä johti tuotan non yksikkölukujen ja palkkojen laskuun. Fujianissa jotkut työntekijät pitivät työtapaturmavakuu tuksia välttämättöminä onnetto muuksien varalle.

Sekä toimittaja E:n ja erään ruotsalaisen yrityksen alihankki jan kivimiehet toivoivat työnan tajan antavan tarvittavat työka lut ilmaiseksi. Useiden mui den yritysten työntekijät halusivat henkilökohtaiset suojai met työnantajaltaan maksutta. Lisäksi monet työntekijät toivoivat turvallisempaa ja mukavam paa työympäristöä. Jotkut heistä valittivat melus ta, pölystä ja savusta. Erään louhimon työnteki jät toivoivat turvaverkkoa putoavien kivien varalta. Useat työntekijät kokivat työmääränsä liian suureksi. Eräät työntekijät läntisessä Shandongissa halusivat lämpimiä aterioita varsinkin talvella.

Kaikki kivimiehet eivät pitäneet henkilökohtais ten suojainten kuten kypärien, hengityssuojainten, suojakäsineiden ja kuulosuojainten käytöstä, koska se oli epämiellyttävää varsinkin kesäisin.

5.6 Johdon toiminta

Työehtojen noudattamista on helpompi seurata, jos niistä pidetään kirjaa. Monessa yrityksessä kaikkien nähtävillä olivat tuotantomääriä koskevat tilastot, joita käytettiin palkanlaskennan yhteydessä. Tietoja tapahtuneista onnettomuuksista, loukkaantumisis ta ja menetetyistä työpäivistä ei kuitenkaan kerätty.

Selvitykseen sisältyvistä yrityksistä yhdessäkään ei ollut varsinaista valitus- tai palautemekanismia, jolla tuoda tietoon työoloihin liittyviä ongelmia. Työntekijät keskustelivat joskus ongelmista esimie hensä kanssa. Ammattiyhdistysten rooli, siellä missä niitä toimi, oli hyvin rajoittunut. Lopuksi kävi myös ilmi, että useat yritykset varautuvat etukäteen tut kijoiden, ostajien ja auditoijien vierailuihin. Joskus henkilökohtaisia suojaimia käytettiin vain vierailu jen aikana. Myös kuivaleikkaus pysäytetään joskus vierailijoiden saapuessa.

Etukäteen valmistautuminen osoittautui todeksi. Olimme laatineet kyselylomakkeen kivimiehille. Erään yrityksen johto pyysi siitä kappaletta itselleen. Ennen kuin ehdimme jakaa kyselyä, löysimme pinon valmiiksi täytettyjä lomakkeita eräästä toimistohuo neesta. Yrityksen johto oli täyttänyt lomakkeet kivi miesten puolesta. Tätä johto perusteli sillä, että osa miehistä on luku- ja kirjoitustaidottomia ja voisi siksi ymmärtää kysymykset väärin.

SUOMI

1. KIVEN TUONTI SUOMEEN NOPEASSA KASVUSSA

Luonnonkiviteollisuus on perinteinen suomalainen teollisuudenhaara. Alalla toimii noin 200 yritystä, jotka työllistävät lähes 2000 henkeä. Suomen luon nonkivilouhimoista noin 50–60 on aktiivisessa toi minnassa. Eniten Suomessa louhitaan graniittia ja vuolukiveä sekä jonkin verran liusketta ja marmoria. Suurimmat kivialan yritykset ovat pääasiassa vuolu kiviuneja valmistava Tulikivi Oyj ja graniitin louhin taan sekä ympäristökivituotteisiin erikoistunut Palin Granit Oy.⁵⁷

Vienti on suomalaiselle kiviteollisuudelle tärkeää. Kivialan noin 200 miljoonan euron liikevaihdosta lä hes puolet tulee viennistä vuosittain yli 40 maahan. Vuonna 2006 vietiin 370 000 tonnia kiveä. Määrälli sesti eniten, noin 160 000 tonnia, luonnonkiveä vie tiin Suomesta Kiinaan.

Suomi on graniitin viejänä yksi tunnetuimmista maista ja vuolukiviteollisuuden (tulisijat) markkina johtaja.⁵⁸ Kiinan lisäksi tärkeimpiä vientimaita ovat Saksa ja Italia. Beijingissä vuonna 2008 järjestettä vät olympiakisat ovat lisänneet suomalaisen kiven kysyntää Kiinassa.⁵⁹

Luonnonkiven maahantuonti Suomeen alkoi kas vaa nopeasti vuosituhanen alkupuolella. Tuonti kiven määrä on noussut 30 000 tonnista vuon na 2003 lähes 50 000 tonniin vuonna 2006. Tuon nin arvo on noussut vastaavana ajanjaksona alle yh deksästä miljoonasta eurosta lähes 14 miljoonaan. Kiven tuonti Suomeen kasvoi vuonna 2005 jopa 30 prosenttia. Tuontikiven määrän ennustetaan kasva van edelleen.⁶⁰

Suomeen tuodaan kiveä ylivoimaisesti eniten Kii nastasta. Vuonna 2006 kiinalaisen tuontikiven määrä oli lähes 30 000 tonnia, suurimmaksi osaksi graniit tisina lopputuotteina. Määrällisesti toiseksi suurin tuontimaa oli Norja, josta kiveä Suomeen tuli seitse misen tonnia. Kiina oli vuonna 2006 Suomen suurin tuontimaa myös rahassa mitattuna. Kiinalaista kiveä tuotiin yli viiden miljoonan euron edestä. Muita merkittäviä tuontimaita olivat Italia (3,8 milj. euroa), Norja (1,2 milj. euroa) ja Espanja (0,7 milj. euroa).⁶¹

Kiinasta on kivituuotteita tuotu Suomen markki noille jo kymmenisen vuotta. Ympäristörakentami sessa kiinalaiset kivituuotteet ovat osin jopa korvan neet kotimaisen tuotannon. Kiven rahtihinnat Kii

57) Kiviteollisuusliitto ry. (2006) Suomalaiset luonnonkivimateri aalit. Tekninen tiedote nro 2 www.finstone.com/liitto/materiaali opas.pdf; Yle Pallo Hallussa: Suomalainen kivi. toim. Piia Nyström, 24.4.2006, www.yle.fi/pallohallussa/ohjelmat_2006/230406_2. html

58) Luonnonkiviteollisuus myötätuulessa – ammattiväestä pulaa. Kiviteollisuusliitto, lehdistötiedote 21.11.2007

59) Yle Pallo Hallussa, Suomalainen kivi. toim. Piia Nyström, 24.4.2006, www.yle.fi/pallohallussa/ohjelmat_2006/230406_2. html

60) Kiviteollisuusliitto ry, tilastoja 3/2007: Ulkomaankauppa. www.finstone.com/liitto/tilastot/

61) Luonnonkiviteollisuus myötätuulessa – ammattiväestä pulaa. Kiviteollisuusliitto, lehdistötiedote 21.11.2007

nasta Eurooppaan ovat kuitenkin nousseet rajusti. Suomen vienti Kiinaan on arvoltaan yli kolminkertai nen tuontiin verrattuna.⁶² Kiventuonnin lisääntymi selle Kiinasta löytyy yksinkertainen selitys: kiven al hainen hinta.⁶³

Kiinasta tuodaan Suomeen erityisesti ulkopääl lystekiviä kuten katukiviä, mutta myös sisä- ja ulko verhouskiviä. Graniitin käyttö on lisääntynyt katujen ja torien päällysteissä. Kiinan tulo Suomen markki noille on tapahtunut nimenomaan ympäristökiven tuonnin myötä.⁶⁴

Kiinalaisen katukiven tuonti Suomeen on kas vanut voimakkaasti viime vuosien aikana. Vuonna 2007 Suomeen tuli kiinalaista katu- ja reunakiveä sekä käytävän päällyskiveä 27 229 tonnia 4,2 mil joonaan euron edestä muodostaen määrällisesti yli puolet kaikesta tuontikivestä.⁶⁵

Muihin EU-maihin verrattuna luonnonkiveä tuo daan Suomeen kuitenkin vähän.⁶⁶

2. JULKISET HANKINNAT

2.1 Uusi laki mahdollistaa eettiset kriteerit

Julkisten hankintojen tekemisestä on EU:ssa säädet ty hankintadirektiiveillä. Suomessa direktiivit otet tiin käyttöön uudella hankintalilla ja erityisalojen (vesi-, energia- ja liikennesektorii sekä postitoimin ta) hankintalilla 1.6.2007. Yleisesti ne tähtäävät jul kisten hankintojen avoimeen kilpailuttamiseen, tar joajien tasapuoliseen ja syrjimättömään kohteluun sekä julkisten varojen tehokkaaseen käyttöön.⁶⁷

Suomessa julkiset hankinnat on kilpailutettava ja hankintailmoitukset julkaistava Hilma-palvelus sa (www.hankintailmoitukset.fi) kaikista yli 15 000 euron arvoisista tavara- ja palveluhankinnoista ja yli 100 000 euron urakoista. Hilma on kauppa- ja teol lisuusministeriön ylläpitämä sähköinen ilmoitus kanava. Erityisen suuret hankinnat on ilmoitettava EU:n virallisessa lehdessä.⁶⁸

Tarjouksen valinta- ja vertailuperusteet ilmoite taan jo tarjouspyynnössä. Tuotteiden tai palvelui den toimittajaksi valitaan kilpailuttamalla toimitta ja, jonka tarjous on joko kokonaistaloudellisesti edul lisiin tai hinnaltaan halvin. Kokonaistaloudellisen edullisuuden määrittelyssä voidaan käyttää myös laatuun (ja eettisyyteen) liittyviä kriteereitä.⁶⁹

Julkisella hankintaviranomaisella on nykyään mahdollisuus asettaa ympäristö- ja muita kriteerei tä, joita se edellyttää tarjouskilpailussa. EU-direktii vit selventävät joitakin periaatteita liittyen julkisten hankintojen ekologisuuteen ja vähemmässä määrin

62) Jauhiainen, Pekka (2005) Graniittia Kiinaan ja vuolukiveä Saksaan. Vuoritekniikat ry:n jäsenlehti, vuosijulkaisu 2005

63) Virtasalo, Eija (2002) Kivituuotteiden valmistus - toimialara portti. Toimiala Infomedia; KTM:n ja TE-keskusten julkaisu. s. 18, 36, 40; Suomen Tullihallitus/tilastopalvelu, 2007

64) Suomen Tullihallitus/tilastopalvelu, 2007

65) www.finstone.com

66) Stone Report. Finland – stone quarrying booming. Artikkelii, www.stonereport.com, 9.3.2006

67) http://www.tem.fi/index.phtml?s=903

68) http://www.tem.fi/index.phtml?s=903

69) http://www.hansel.fi/

myös sosiaalisiin kriteereihin. Tuotteen tai tuotanto-olojen eritelmissä tulee viitata hyväksytyihin (kansainvälisiin) standardeihin kuten ekomerkitään tai työstandardeihin (esim. ILO:n yleissopimukset), mutta vastaavat ominaisuudet tulee hyväksyä.⁷⁰

Vaikka julkisten hankintojen eettisyyttä ei ole vielä ohjeistettu tarkemmin, eettisten kriteerien asettaminen julkisille hankinnoille on mahdollista. Edelläkävijöitä ihmis- ja työelämän oikeuksien huomioon ottamisessa löytyy Euroopasta jo useita. Useat kaupungit, kunnat ja muut julkisyhteisöt ostavat reilun kaupan tuotteita, ja jotkut jo vaativat ILO:n sopimusten noudattamista alihankkijoidenkin tehtaissa.

Esimerkiksi Hollannissa kaikki julkisiin töihin osallistuvat yritykset joutuvat tekemään sopimuksen ILO:n työelämän perusoikeuksien ja OECD:n monikansallisten yritysten ohjeiden noudattamisesta.⁷¹

Useat Ruotsin kunnat lopettivat kiinalaisten katukivien ostot väliaikaisesti vuonna 2006, kun Kiinan työolot nousivat radio-ohjelman kautta julkiseen keskusteluun. Ohjelman mukaan miljoonat kiinalaiset kivityöntekijät ovat sairastuneet kivipölykeuhkoon heikon työsuojelun takia. Sittemmin kiinalaista kiveä ovat päättäneet vieroksua muun muassa Tukholma, Göteborg ja Uppsala. Ruotsin kiviteollisuudelle ja julkisille hankintayksiköille hiotaan uusia sääntöjä, joissa vaaditaan kunnollisia työoloja.⁷²

2.2. Lisäesimerkkejä muualta: hankintaoppaita ja reiluja kuntia⁷³

Belgian liittohallituksella on kestävien hankintojen opas, jota valtionhallinnon on pakko käyttää toimistohankinnoissaan. Laaja kirjo tuotteita rankataan ympäristö- ja sosiaalkriteerien mukaan ja niille on minimistandardit. Ne on laadittu niin, että löytyy riittävästi vaihtoehtoja joka tuoteryhmässä. Sosiaalkriteerien osalta on ILO:n työelämän 8 perusoikeuteen perustuva oma vapaaehtoinen merkki, jota yritysten tulee pyytää tuotteilleen. Tarkoitus on vähentää epäinhimillisiä työoloja valtionhallinnon käyttämien tuotteiden valmistuksessa.

Britannia: yli sata reilun kaupan kuntaa. Puun osto-ohjeet (ks. Tanska).

Espanjassa (2003) Barcelona otti ympäristö- ja sosiaalkriteerit puun hankintaan. 2005 puisto- ja puutarhatyöntekijöiden vaatteet hankitaan Clean Clothes -kampanjan neuvojen mukaan sosiaali- ja ympäristökriteerit täyttävistä tuotteista.

Hollanti: Ks. raportti. Kestävyys kaikissa julkisissa hankinnoissa 2010 alkaen. Talousministeriön alai-

nen laitos teki tietopakettien 32 tuotteelle ja palvelulle. Päivitetään vuosittain. Sähköinen uutiskirje kestävästä hankinnoista kaikille hankkijoille ja ympäristövirkamiehille joka toinen kuukausi. Sama laitos, SenterNovem, pitää asiaa esillä alan julkaisuissa. Tietoja voi kysyä kestävien hankintojen neuvontapisteestä. Myös puun osto-ohjeet (ks. Tanska).

Japani: Laki vihreistä hankinnoista 2001 toi vuositavoitteet ja hankintaraportit. Sendain kaupunki pyrki vihreällä ostopolitiikalla lisäämään vihreiden tuotteiden markkinaosuutta. Esim. pyrkimys 90 prosenttiin vihreitä ostoja kymmenessä tuoteryhmässä. 114 yritystä on reagoinut ja ryhtynyt tarjoamaan ympäristöystävällisiä toimitotarvikkeita.

Kanada: Vihreät hankinnat -politiikka 2006: kaikkien valtionhallinnon tahojen tulee luoda vihreät hankintatavoitteet, ja virkamiehet koulutetaan. Ostajille on päätöksenteko-opas ja tarkistuslista nettisivulla, jotta he harkitsevat hankintojensa kestävyttä. Manitoban osavaltiohallitus päätti, että sosiaalikysymykset kuten eettisten vähemmistöjen mahdollisuudet on myös harkittava.

Ranska: ainakin kymmeniä reilun kaupan kuntia. **Ruotsi:** neljän kunnan edellä kuvattujen kivenhankintaehtoien lisäksi puolustusvoimat edellyttävät, että ILO:n on sopimusten toteuduttava tavaran-toimittajilla ja alihankkijoilla. Tämä lukee jo tarjouspyynnössä. Mariestadin kaupungin ostopolitiikkaan lisättiin ympäristö- ja eettiset säännökset jo 2001. Kunnallisvirkamiesten liitto SKTF ajaa eettisten ja sosiaalisten vaatimusten liittämistä julkisiin hankintoihin. Eettisiä sääntöjä ja kunnollisia työoloja vaaditaan ja on laadittu joillekin sektoreille.

Tanskassa ostajien ohjeet 2001: trooppisen puun sijaan laillisesti ja kestävästi kasvatettua puuta (FSC). Uusittu niin, että sitovat ohjeet ja ne sisältävät kaikki puolajit.

Utajärvi, Suomi: maan ensimmäinen reilun kaupan kunta.

Johtopäätökset

Tämän selvityksen kuvaamista tehdas- ja louhimokäynneistä antaa sen yleisvaikutelman, että eräät mitatavat ponnistelut ovat tarpeen, jotta kiinalaiset kiventöimittajat täyttävät Kiinan työvoimalain ja ILO:n sopimusten normit. Vaikka suomalaiset julkiset hankkijat eivät ole ainakaan vielä ryhtyneet vaatimaan tiettyjen sosiaalisten normien toteutumista, jotkut jo ovat, ja yritykset joutuvat sopeutumaan muutokseen kestävästä yritystoiminnan puolesta. Selvityksen tehneiden tutkijoiden mielestä yritykset olivat tästä tiedoisia.

Silikoosin torjunta on sen vakavuuden vuoksi erittäin tärkeää. Kvartsipölyltä suojaavat varusteet ovat väli-tölmästi tarpeen.

Riittävien suojavarusteiden jako ja sosiaalikysymyksiin keskittyvien audittoijien vuotuiset käynnit järjestyvät helpommin kuin tietoisuuden lisääminen työvoimalainsäädännöstä ja työterveys- ja -turvallisuusasioista yleensä.

Kokemukset muilta sektoreilta osoittavat, että auditoinnit ovat riittämätön tapa varmistua eettisten toimintaohjeistojen toteutuksen valvonnasta. Työntekijöitä on kannustettava työturvallisuuskoulutukseen, lakiasioihin perehtymiseen ja palautemekanismin järjestämiseen ja työturvallisuuskomiteoihin. Aktiivinen toteutus edellyttää myös työnantajien ja työntekijöiden yhteistyötä.

Myös oikeus kollektiivisiin neuvotteluihin pitää asettaa tavoitteeksi. Näin työntekijät pääsevät itse tarkkailemaan omia työolojaan.

Hollantilainen kestävä luonnonkiven työryhmä pitäisi tärkeänä riippumattoman valvontamekanismin perustamista. Työntekijöiden edustuksen vielä puuttuessa jakeluketjusta paikallisten työntekijöitä lähellä olevien järjestöjen osallistuminen voisi paikata puutetta.

Selvityksen Kiinan-osuuden laatijat SwedWatch, SOMO ja IHLO suosittelivat myös, että maahantuoja ja heidän kiinalaiset kiventöimittajansa perustavat kivimiehille koulutusjaksoja näiden järjestöjen kanssa.

Yhteistyöstä voi syntyä seurantajärjestelmä, johon kivimiehet osallistuvat työpaikoillaan. Näin he voivat tehdä valituksia, kun työpaikalla rikotaan alaa koskevaa lainsäädäntöä tai normistoa.

Eurooppalaisten kiinalaisen luonnonkiven maahantuojien tulisi perätä kiinalaisilta kiventöimittajiltaan mustaa valkoisella ympäristöviranomaisten ja työturvallisuus- ja terveysviranomaisten suorittamista tarkastuskäynneistä ja niiden tuloksista. Näitä jossain määrin hataria tietoja on täydennettävä riippumattomien tahojen hoitamalla valvonnalla.

SwedWatchin, SOMO:n ja IHLO:n yksityiskohtaiset toimenpide-ehdotukset, ks. englanninkielinen raportti www.swedwatch.org

70) der Wal, S. & Slob, B. 2005. Work in progress, Labour policies of workwear companies supplying public authorities in Europe. SOMO. s. 11

71) Ethical Corporation-Magazine. Dazed and Confused in Berlin. Artikkel, marraskuu 2007

72) Etiska regler inför i stenbranchen. 17.8.2006. Sveriges radio. (<http://www.sr.se/cgi-bin/P1/>)

73) Lähteet: Sustainable Procurement in the European Union. Proposals and Recommendations to the European Commission and the European Parliament. European Coalition for Corporate Justice (ECCJ), 2007. www.corporatejustice.org Ostoksilla verovaroin, FinnWatch 2/2006

Lähdeluettelo

- Aatos, Soile (toim.). Luonnonkivituotannon elinkaaren aikaiset ympäristövaikutukset. Ympäristöministeriö, 2003. Kirjoittajan saama suullinen tieto Tukesista. s. 47.
- Arbetsarkyddsstyrelsens författningssamling, Kvarts, AFS 1992:16, Ruotsi
- Good Practice Good– Respirable Crystalline Silica, Negotiation Platform on Silica (NePSi), agreed by 25th October 2006
- China Labour Bulletin. Tutkimusraportti nro 4, "Breaking the Impasse", marraskuu 2007, s. 2
- ECCJ. Sustainable Procurement in the European Union. Proposals and Recommendations to the European Commission and the European Parliament. European Coalition for Corporate Justice (ECCJ), 2007. www.corporatejustice.org
- Ethical Corporation-Magazine. Dazed and Confused in Berlin. Artikkel, marraskuu 2007
- FinnWatch. Ostoksilla verovaroin, Julkiset hankinnat ja niiden eettisyys. Päivi Pöyhönen, FinnWatch 2/2006
- Franck, Per. Kommentti SwedWatchille 26.11.2007
- Global Labor Strategies -nettijulkaisu <http://laborstrategies.blogs.com/> Helsingin Sanomat, 27.11.2007
- Improving working conditions at Chinese suppliers of natural stone. SwedWatch, SOMO ja IHLO. 17.1.2008
- Jauhiainen, Pekka (2005) Graniittia Kiinaan ja vuolukiveä Saksaan. Vuoriteknikot ry:n jäsenlehti, vuosijulkaisu 2005
- Kiviteollisuusliitto. Luonnonkiviteollisuus myötätulessa - ammattiväestä pulaa. Lehdistöiedote 21.11.2007
- Kiviteollisuusliitto ry. (2006) Suomalaiset luonnonkivimateriaalit. Tekninen tiedote nro 2
- Kiviteollisuusliitto ry, tilastoja 3/2007: Ulkomaankauppa. www.finstone.com/liitto/tilastot/
- Negotiation Platform on Silica (NePSi). Good Practice Good– Respirable Crystalline Silica
- Skällberg, Sam. Kommentti SwedWatchille 14.12.2007
- Stone Report. Finland – stone quarrying booming. Artikkel, www.stonereport.com, 9.3.2006
- Stone Report. Import and export of natural stone in China. Artikkel, www.stonereport.com, 23.5.2005
- Stone Report. Stone in China – A look at the current situation. Artikkel, www.stonereport.com, 23.5.2005
- Suomen Tullihallitus/tilastopalvelu, 2007
- Sveriges radio. Etiska regler införs i stenbranchen. Ohjelma 17.8.2006. (<http://www.sr.se/cgi-bin/P1/>)
- TV1, MOT-ohjelma 28.10.2002
- Työterveyslaitos. www.ttl.fi/Internet/Suomi/Aihesivut/Ammattitaudit/Ammattitautiluettelo/Silikoosi.htm
- UFA. Ruotsin työ- ja ympäristöterveydenhuollon yhdistys UFA. Asiantuntijatapaaminen Tukholmassa 28.11.2007
- UPLA. Kiviteollisuuden analyysi. Kiinalainen kaupunkisuunnittelun UPLA:n verkkosivu.
- Virtasalo, Eija (2002) Kivituotteiden valmistus – toimialaraportti. Toimiala Infomedia; KTM:n ja TE-keskusten julkaisu. s. 18, 36, 40 VTT.
- der Wal, S. & Slob, B. 2005. Work in progress, Labour policies of workwear companies supplying public authorities in Europe. SOMO. s. 11
- Xiamen Net, 7.10.2007 (2.1.2008)
- Xiamen Stone Chamber, www.stonexiamen.com, 4.12.2007
- Xu Bo. Stone China, sähköpostiviesti SwedWatchille 6.12.2007
- Yle. Pallo Hallussa: Suomalainen kivi. Toim. Piia Nyström, 24.4.2006

Liite.

Tärinätauti*

Valkosormisuudesta ja tärinästä kysyttiin selvityksessä satunnaisesti. Valkosormisuus ei ollut Kiinassa tuttu.

Tärinätauti aiheutuu käsikäyttöisten moottorilaitteiden ja paineilmalaitteiden kuten moottorisahojen, hiomalaikkojen ja ja betonintaristimien käytöstä. Kyseessä on pitkäaikainen kudostenaltistuminen tärinälle, joka oireilee sormien kohtauksellisena valkenemistaipumuksena ja siihen voi liittyä ääreishermostojen häiriöitä eli neuropatiaa. Sormet menevät valkeiksi erityisesti talvella mutta oireiden jatkumissa kesälläkin. Kohtausten aikana kädet puutuvat, ovat kömpelöt ja puristusvoima on heikko. Myös tuntohäiriöitä ja särkyä esiintyy.

Raskaiden kivien käsittelyssä tunnottomuus voi olla työturvariski.

Nopeimmillaan oireet alkavat jo yhden vuoden kestäneen altistuksen jälkeen. Oireet lakkaavat yleensä, kun altistus loppuu, mutta oireet voivat myös jäädä pysyviksi. Tärinää säädellään Suomessa direktiivillä 44/2002/EY ja aiheesta on laadittu kansainvälinen standardi (Suomessa SFS- EN ISO 5349-1: 2001), jonka avulla tärinästä voidaan ennustaa todennäköisyys sairastua valkosormisuuteen. Direktiivi määrää käsitärinän raja-arvoksi 5 m/s.

Jos 2,5 m/s:n tärinä ylitetään, työnantajan on tehtävä tärinäntorjuntaohjelma. Tärinälle altistuvien on oltava säännöllisten terveystarkastusten piirissä. Koneiden valmistajat ilmoittavat laitteiden tärinäarvot. Altistuminen lasketaan kaavalla, jossa otetaan huomioon koneen tärinän kiihtyvyys ja koneella työskentelyaika. Valmistajien ilmoittamat arvot kerrotaan 1,4:llä, jotta huomioidaan ergonomian ja työstettävän materiaalin vaikutukset. Esimerkiksi kallioporakoneen kokonaiskiihtyvyys on 10–150 m/s². Sillä saa työskennellä päivän aikana yhdestä minuutista kahteen tuntiin. Moottorisahan kiihtyvyys on 2–5 m/s² ja sillä voi työskennellä tunnista 24 tuntiin.

Jos tärinä kohdistuu koko kehoon esimerkiksi kaivosporakonetta käytettäessä, selkäkipujen ja nivelrikkojen riski kasvaa ja saattaa raskaana olevalle naiselle aiheuttaa keskenmenon. Kehotärinän raja-arvo on 1,15 m/s ja työnantajan toimenpideraja 0,5 m/s.

Altistuminen on selvitettävä mittauksilla ja asiaan on kiinnitettävä huomiota terveystarkastuksilla.

*) http://www.ebm-guidelines.com/ltk/ltk.naytaartikkeli?p_artikkeli=ttloo438